

Politikai
röpiratok.

169.

FŐVÁROSUNK.

1861

IRTA

TÁNCSICS MIHÁLY.

A mily mértékben teremtitek a fővárost
nagyszerűvé: oly mértékben válik
a hon hatalmassá, dicsővé.

A SZERZŐ TULAJDONA.

Ára 50 kr.

5.
PEST,

BARTALITS IMRE GYORSSAJTÓNYOMÁSA.

1867.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

A HISTORY OF THE

REIGN OF

1789

THE HISTORY OF THE

1789

1789

FŐVÁROSUNK.

IRTA

TÁNCSICS MIHÁLY.

A mily mértékben teremtitek a fővárost nagyszerűvé ; oly mértékben válik a hon hatalmassá, dicsővé.

A SZERZŐ TULAJDONA.

PEST,

NYOMATOTT BARTALITS IMRÉNÉL.

1867.

61571290565793

FOVABROSUNK

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF CHICAGO

A collection of the papers of
John Jay, Secretary of the
Treaty of Commerce and
Navigation, 1794-1795.

A. S. K. O. J. H. L. L. O. N. A.

MADE IN GREAT BRITAIN

1897

W

E l ő s z ó.

Államéletünkben sok és nehéz viszontagságok közt gyakran állottak be válságos időszakok, a közös ügyekről szóló törvényszentesítése által ismét egy válság állott be, hogy az új korszak ránk nézve boldog jövőt hozzon bölcsességünktől és erős akaratunktól függ. Hogy az új viszonyokból nemzeti nagyság és dicsőség fejlődjek ki, testvér fővárosunkat illetőleg kell oly intézkedéseknek történniök, melyeknél fogva a főváros olyanná váljék, miszerint ez minden más országos intézkedésekben példányul szolgáljon, abban a mi szép, üdvös, dicső. Egyebek közt legohajthatóbb lenne, hogy főiskolánk vagy egyetemünk kis töredékek helyett a Károlykaszárnya s helyisége fordítatnék minden vallás felekezetű számára oly szabad nagyszerű egyetemmé, melynek párja Európában ne találtathatnék.

Ez a törvényhozás és kormány teendői közé tartozik.

A testvér városi közönség is teljes bizalmával megtisztelve, szabad választása által oly férfiakat emelt a városi kormány élére, hogy alapos okunk van tőlük mindazt remélni, várni, mi a testvér főváros nagyszerűsítése tekintetéből megkívántatik.

Az én keblemben rég idő óta azon erős hit élt, miszerint testvér fővárosunknak természeti fekvésénél, nemzetünk életrevalóságánál fogva világhírű várossá kell válnia.

Ezen erős hitem szolgált ösztönül arra, hogy e munkácskát mostoha körülményeim közt is, a börtönben, vakságomban irtam; honszerelmem késztetett tüzelt arra, hogy elmondjam én is, mit fővárosunk nagyszerűsítésére jónak látok. „Benőfi és cimborája“ álnév alatt juttatám ez iratot a „Vasárnapi Ujság“ szerkesztőségéhez 1864. nyarán; tőlem telhető szeliden irám, hogy az akkori provisorium alatti sajtóviszonyok közt is megjelenhessék, de a szerkesztőség ki nem adta. A következő 1865-dik évben az aldunapartnak háztelkekül való eladásának kérdése merült fel. Rám nézve kebellázítólag hatott azon példátlan jogtalanság, hogy a pestvárosi hivatalnokok a városi közönségnek tulajdonát, ennek beleegyezése nélkül eladni szándékoztak. Ez ellen szinte irtam, és keményebben irtam, és esdekléssel intéztem férfiakhoz, hogy vagy úgy miként én megírom, vagy belátásuk szerint módosítva, magokévá téve, azt okvetetlenül külföldön nyomassák ki, vagy legalább kéziratban terjeszszék, s a városi tanács kezébe is eljuttatván, a kérdéses aldunapart eladatása addigra elhalasztassék, míg majdan az alkotmány visszaállításakor eziránt maga a városi község, mint tulajdon iránt rendelkezhetik

A mostani sajtóviszonyok jobbra fordultával szabadabb szellemben módosíthatnám, de úgy akarom változatlanul kiadni, miként akkor időben megírtam vala.

Szerző.

I.

A falusi kis lány Pestről haza menve Czuczor szerint így sohajtott fel: „Jaj be szép az a Pest, Istenem beh szép, s benne milyen uri mily szelid a nép.“ Ugy hisszük, hogy szép alatt a kis lány nem csupán a magas házakat értette, hanem mind azt a csillogós cifraságot is, miket látott, és leginkább azokat az inas huszárokat és jurátusokat, kik oly csintalanul szemébe mosolyogtak, mert világos az, hogy életvidor ifjuembernek, és így lánynak szemében szinte csak életvidor ember a legszebb. De a kis lánynak csak féligmeddig van igaza, mert találhatik bizony Pesten sok olyan is, mi nem szép, sőt igen is rút, undok, ocsmány.

Ha kettőnkől azaz tőlem és czimborámtól függne, hatalmunkban állana, tehetségünkben volna, oh be széppé, dicsővé varázsolnók át az egész testvér fővárost, hogy még a magyarok Istene is csodálva gyönyörködnék benne; és pedig mindenekelőtt az emberek hitványságát, gazságát, erkölcstelenségét, szóval mindazt semmisítenék meg, mi az embert lealacsonítja, méltóságából kivetkőzteti, szóval mik az emberi szépséget leginkább elrutitják.

Mindnyájan általában dicsekvés nélkül vallhatjuk, hogy testvér fővárosunk egyrésze szép, s reméljük, hogy majd egészben is szép lesz, ha Isten és sors úgy akarja.

Vélekedésünk szerint a rideg falak, ha még oly magasak, egyenesek is, magukban véve a várost széppé nem teszik, a városnak megelevenítője a lakosság, az adja meg a szépséget; ha a nép testileg és lelkileg ép, egészséges, erőteljes, magasztos lelkű, a várost mindig szebbé és szebbé fogja átalakítani.

Mi forrón óhajtjuk, hogy a mi fővárosunk, a magyar nemzetnek fővárosa, oly széppé, oly nagyszerűvé fejlődjék ki, hogy hozzá hasonló ne találtathatnék. Itt önkénytelenül e kérdés merül fel: mért nem épül Pest belvárosa gyorsabban, nagyobb mérvben? Ennek mi e következő természetes és egyszerű okát adjuk; mert a belvárosi házbirtokosok sejtik, mintegy érzik, hogy a belvárosi terv szerint fog szabályoztatni, és csak azután kezdődik a nagyobbszerű építkezés.

Mert a házbirtokosok valószínűleg így okoskodnak: ha a belvárost valami nagy szerencsétlenség érné, például tüzelem pusztítaná el, mint egyebek közt Hamburgot: kétség kívül csak szabályozási terv szerint történnék az újra felépítés; mert képtelenség volna a várost ismét úgy akarni fölépíteni a milyen előbb volt.

De hát nem építkezhetik-e bár melyik város szabadakarattól, terv szerint, be nem várva egy vagy más veszedelmet? Bizonyos az, hogy a most fenn álló házak idővel összedőlnek, mindig nem tarthatnak, azok helyett másokat kell építeni; nem a józan okosság sugja-e, hogy készítsük el a belváros szabályozási tervét, s mindenki

akkor, midőn rá nézve az építés szükségessé válik, a meglevő terv és szabály szerint építsen.

A mi elmúlt nem hozható többé vissza: az nekünk most már nem szolgálhat javunkra, csupán például említhetjük fel tudniillik:

Ha apáink Mária Terézia idejében, midőn a birodalmat megmentették 1740—1741, magukban azt határozták volna el, hogy Budapest terv és szabály szerint építtessék, és hogy itt lakjanak azon gazdagok, a kik a hazán kívül szoktak lakni: menyire más alakja volna most fővárosunknak? Ha azon nagy jövedelmeket, miket részint külföldön költöttek el, és azt, a miből jószágaikon rendkívül pazar költséggel várszerű kastélyokat építettek, melyek többnyire üresen állanak, budapesti paloták építésére fordították volna; ha ők akkor elhatározták vala, törvénykint mondván ki, hogy a király Budán lakjék! mit annál hathatósbabban tehettek volna, mert az összbirodalmat az említett években a magyar fegyver tartotta fönn. Ha Mária Terézia Budára jött volna lakni, valószínűleg az uralkodó most nem, mint osztrák császár, hanem, mint magyar király tenné a nagyhatalmak egyikét. A száz év lepergett gyümölcstelenül.

Ha most tételnék arra nézve intézkedés, hogy a kettős főváros mostantól kezdve terv és szabály szerint épüljön: a következő másik évszázad alatt olyanná változnék át, melyet most csak képzelni is kevesen bírnak. Egyes emberre nézve egy évszázad hoszú idő, nehéz bevárni, csak az unokák érik meg, de nem jobb-e majd száz év múlva, mint soha? Nem szokott-e a jóra való apa apró csemete fákat ültetni, melyről bizonyosan tudja,

hogy azok gyümölcséből soha enni nem fog? De igen unokái.

A nemzetek életében ennyi idő csak rövid korszaknak mondható. Nemzetünk viszontagságteljes történetéből, mindennemű megpróbáltatásából életre valóságát, dicső jövőjét kell következtetnünk; az isteni gondviselés ránk bocsátott sulyos csapásai mellett is öröködik fölöttünk, s már most is, mint leendő világvárost kezdik Budapestet a külföldiek nevezni; mért ne történhetnének most oly intézkedések, miknél fogva ez egykor necsak oly világvárossá válhassék, milyen mai időben Páris, London, s mások, hanem oly nagyszerűen széppé, milyenről a mai embereknek fogalmuk sincs. Budapestnek természeti fekvését, hazánk éghajlatát, Istennek ez országra pazaron árasztott áldásait, ajándékait, nemzetünknek (minden hibái mellett) nemes természetét, jóra valóságát, becsületes jellemét összefoglalva, ha van város, melynek mintegy rendeltetése nagyszerűen szép világvárossá lenni: az leginkább, vagy talán mondhatni, egyedül Budapest lehet.

Sok ember van Budapesten olyan, ki azt fogja mondani, mily korszerűtlen eszme, mily hálátlan munka most ez inséges időkben, e nehéz viszontagságok közt a főváros szepítéséről értekezni! De mi ugy vélekedünk, hogy nem lehetnek oly mostoha idők, a mikor kárhozatos volna elmondani, a mit meggyőződésünk szerint a hazára nézve jónak, üdvösnek tartunk.

Forró ohajtásunkat nyilvánítottuk fölebb arranézve, hogy bár válnék fővárosunk leirhatlan széppé, de a pusztá ohajtás magában semmit sem használ, tehát elmondjuk

nézetünket, előadjuk javaslatainkat, hogy mit és miként kellene cselekedni. Tagadhatlan, hogy valamely nagyobb munka végbeviteléhez pénz, elegendő pénz kívántatik, de igaz ellenben az is, hogy az emberek nagyon megszokták még ott is mindenek előtt pénzt kívánni legelőbb, hol az erős határozott akarat magában is elégséges.

II.

A mi javaslatunk két részből áll, egyik rész szerint a nagy cél eléréséhez eleve nem pénz, hanem csak határozott akarat kívántatik. Provisorius helyzetünkben nem intézkedhetni a fővárosi közönség érdekében akként, a hogy akarnánk, hanem úgy kell tennünk, a mint a körülmények engedik. Azonban annyi kétségtelen, hogy a hatósági előljárók, habár a kormány által vannak is ki-nevezve, a közönség érdekével homlok egyenest ellenkezőleg nem cselekedhetnek; ezt a magas kormány meg nem engedheti; az ellen tehát a polgároknak kötelessége felszóllalni, hogy például a hatóság az aldunapartot házhelyekül el ne adja, be ne építse, mert ezt a városi közönség nem akarja. Ily nagy fontosságú tárgyat a város összes lakosságának képviselősege nélkül eldönteni nem lehet, nem szabad, annál inkább, mert jelenleg a város vagyona fölötti ellenörködés s felelősség hiányzik.

A főváros nem csak mienk, kik azt állandón lakjuk, abban birtokunk is van, hanem az egész nemzeté is, tehát a város építését illető intézkedéseknél az országos érdekeknek is képviseltetnie kell. Javaslatunknak első

részét, azon részét, mely pénzbe nem kerül, hanem csak határozatból áll, e szavakban adjuk elő:

Sem országgyűlés, sem városi községi képviselőség jelenleg nem létező, befolyásos, tekintélyes magán polgárok bizottsággá alakulva járuljanak a budai kir. helytartótanácsához, annak helybenhagyásával, illetőleg rendelkezéséből ily törvényes erejű határozatot hozhatna: „A testvérfőváros Budapest egész területén, addig semmi nemű építkezés (sem országos, sem hatósági, sem magánosok által) nem történhetik, míg a szükséges szabályozási terv ki nem mondatik.“ A tervet fővonalaiiban adakozás útján gyűjtött költségen rövid idő, néhány hónap alatt el lehetne és kellene készíteni, legalább Pestet illetőleg. A kisajátított telkek s talán rajtok levő épületek addig, míg majd a város kifizeti, birtokba veszi, előbbi tulajdonosaik birtokában maradnak, a város a becsári tőkével adós, ennek kamatjául a megbecsültetett, kisajátított ingatlanságok hasznát, előbbi tulajdonosaik huzzák, de sem a telkeken az épületeket nem nagyobbíthatják, vagy ha igen, azért utólagosan kárpótlást nem követelhetnek. E szerint sem városi, sem országos sem közcélokra szükséges telkek senki által be nem építettven, a városra nézve roppant nyereség volna; a mennyiben pedig a város a kisajátított telkeket kifizetné, haszonbérbe adhatná addigra, míg azok a terv szerint munkába vétetnének. Ha csak ennyit érnénk is el, azaz, ha javaslatunknak csak azon része fogadtatnék el, mely pénzbe nem kerül: forró hálát adnánk Istenünknek, hogy a szeretett haza üdvét oly mértékben mozdíthattuk elő, a mily mértékben az előmozdítani képes: ugyanis a jövődöben szüksége-

sekké válандó intézkedéseknek csak azért kellene mind közvetve, az ország nagy kárával elmaradniok, mert ez előre való gondoskodás nélkül a telkeken emelendett költséges épületek gátolnák.

III.

Ez előadottak után következik javaslatunknak második, azaz már költségbe kerülő része, a mihez majdan az országnak vagy nemzetnek segédkezekkel törvényhozás útján kell járulnia. Addig is míg e nagy célra készpénz segélyt fordítana, eleve oly törvény által, mely kimondja, hogy a testvérfőváros területén, a szabályozási terv szerint építendett házak legalább 40 évre adómentesek. Mi nem szándékozunk elősorolni, mik kívántatnak ahhoz, hogy maga az anyagi város nagyszerűen szépnek mondathassék, a mi javaslataink összevágólag csak oda céloznak, hogy a városnak a levegője legyen tiszta, jó, minélfogva a lakosság tökéletesen egészséges, életvidor lehessen; minden egyéb magától önként következik. A tökéletesen ép, egészséges, annálfogva erőteljes, életvidor lakosságnak tevékenységét lelkesedés, magasztosság szüli, vezérli és koronázza. A lelkesült lakosság nem akarhat, nem is óhajt mást, mint valóban szépet, jót, nemest, dicsőt, tehát a város építését illetőleg is csak ily szellemben fog működni.

Mi részünkről csak annyit akarunk megjegyezni: ne legyen fővárosunk olyszerű, milyenek Páris s London: azaz ne legyen bolondító fényűzésnek, roppant gazdaságoknak és nyomornak tanyája, erkölcstelenségnek, min-

den gonoszságnak fészke. Legyen fővárosunk a hazának oltára, melyen a honszerelem lángja lobogjon olthatlanul. Az országnak legszélsőbb határától kezdve vágyakozzék s jőjjön minden honpolgár ide áldozni itt abból, mit meleg szive s nemes lelke gyümölcsözött, vigyen és vihessen ez oltártól magával övéihez visszatérve mindent, a mi szép, nemes, dicső. A mint különbözik a magyar más nemzetektől, sok tulajdonsága, nemes természete, becsületes jelleme, hasonlithatlan szép öltözete, dicső nyelve által stb. úgy különbözzék fővárosa minden más fővárosoktól: legyen ennek saját magyar typusa; szóval legyen ez olyszerű, hogy mindaz benne fölaltassék, mit nemes lelkek óhajtanak, és minden vidéki honpolgár azt mondhassa, hogy életének legboldogabb órái, azok, miket a fővárosban tölthet; legyen az olyan, hogy a hazának bár mily nyelvű polgára büszkélkedhessék arra, hogy oly nemzet tagja, melynek nagyszerűsége nézve ily páratlan fővárosa van. Milyenné óhajtjuk mi tulajdonképen fővárosunkat, s milyennek erős hitünk szerint szükségképen lennie kellend is, ha az itt előadott, és még alább következő javaslatok elfogadtatnak: más alkalommal mondjuk el, mikor az eszmeveteményre a kegyesség áldásosabb harmatot hullat.

IV.

Budapest nagyszerűvé lehetőségének alapfőfeltétele a lehető legjobb, legtisztább, legegészegebb levegő, a nélkül nem képzelhetni dicsően nagyszerű várost valódiilag, hanem csak olyszerűk lehetnek, melyeknek kiterjedése,

népessége roppant nagy, de csupán nagy. Tiszta levegő nélkül a város népe nem lehet tökéletesen egészséges, s testi lelki tehetségei zsibbadtak, tevékenységében nincs szellemi magasztosság, magosra szépre való törekvés. Hogy a főváros szépségéhez mulhatlan legfőbb kellék a tiszta lég, példakép magyarázzuk meg, s azokat, kik ebben kételkednének igyekezzünk arról meggyőzni. Képzeljünk oly szobát, melyben a lég lehető legtisztább, legjobb; az ember, ki benne fekszik takarja be fejét, és takarója alatt a lég éppen olyan tiszta, oly jó, mint egyebütt az egész szobában, tehát csak úgy, oly könnyen lélezkzik, mintha nem is volna a feje betakarva. De nem sokára, néhány perc mulva nehezen vesz lélegzetet, még tovább, óranegyed mulva alig bir lélekezni, félóra mulva, ha ki nem takarodzanék meg kellene hálnia. Mért van ez így? azért mert a takaró alatti kis téren levő lég megromlott, mivel azt gyakran és mindég csak azt szíta be az ember, benne tehát azt, mi az élet fentartására mulhatlanul szükséges (az éleny) a test felemésztette; a megmaradt levegő már alkalmatlan sőt káros is. Minden olvasó e kísérletet könnyen megteheti.

Ha egy ember lélekezete által a lég kis térre szorítva hamar megromlik, több ember lélekezete által nagyobb téren s ha későbbben is szinte megromlik. Ez világos, kétséget nem szenved, csakhogy ott nem hal meg mindjárt az ember, mert a beszívása és kilélekezése által megromlott levegő a legközelebb még jó lég rétegével összevegyül, s abból szívja a nélkülözhetlen élenyt.

De ismét az is világos, hogy a légnek távolabbi minden rétege emberek sokaságának, sűrű tömegének

lélekezése által szinte meg van romolva, azonkívül más ártalmas részek által nagyon meg van fertőztetve, rontva, s ha e romlott levegőt zárt helyekről el nem távolíthatjuk, magas házak közt, piciny udvarokon, keskeny utcákon, az embernek sinylene kell, az természetes.

Az ételt egész nap, sőt két három nap is nélkülözhetjük, de a levegőt egy óráig sem s bár igaz, hogy a rosz levegőben csak megvagyunk, de világos mégis, hogy az egészséges lég életboldogságunkra épen oly szükséges, mint maga az élelem vagy eleség.

Ebből következik, hogy javaslataink alapjait ez elvekre kell fektetnünk. Minden intézkedésnek oda kell irányozva lennie, hogy azok a főváros tiszta, egészséges levegőjét eszközöljék, teremtsék, hogy az állandóan meg legyen, meg se romolhassék s a mennyiben mégis néha megromlanék, az ide vonatkozó másszerű intézkedések által megjavitassék.

Mindennemű élelmiszereket a falusiak hetivásárokra behoznak s belőlük tetszésünk, kívánságunk szerint válogathatunk: de jó, egészséges levegőt nem hoznak, nem hozhatnak, ha bármily drágán akarnók is azt megfizetni.

Föltéve, hogy mindaz, miből ártalmas kipárolgás származhatik, el van hárítva, mitől a lég megromolhatnék, tehát ez tökéletesen tiszta egészséges: mégis fenn van egy igen ártalmas, ámbár más nemű anyag, mi az embernek egészségét rontja, lassú méregként emészti: ez a városi veszélyes por. Ezt a levegővel együtt az ember beszívja, de se meg nem emészti, mint az élenyt, sem ki nem lehelli, mint a légnek többi meg nem emésztett részét, ha-

nem benn marad, ráragad a tüdő külsejére, s évek folytán mindig több és több rakodik oda le, végre a vastaggá vált réteg rothadni kezd, és ettől a tüdő külseje is rothadásnak indul, és nincs semmiféle gyógyszer, mi által a rothadni kezdő anyagot a tüdő külsejéről el lehetne távolítani, mert tudnivaló: hogy a por nem csak ásványországi, hanem állati és növényországi finom részecskéből is áll, mik szükségképen rothadásba mennek át. De, ha e réteg nem rothadna is, ez által a finom piciny lyukak a tüdön bedugulnak, a lélekzés mind inkább nehezedik, s végre megszűnik s be áll a halál. Ebből láthatni, s önként következik, hogy midőn tökéletesen tiszta légről van szó, olyat értünk alatta, mely a városi portól is egészen ment.

Ki Pest utcái közl a budai hegyekre megy, s ott mozog, sétál, úgy érzi magában, mintha ő testi és lelkileg megváltozott volna; érzékei élénkebbek, lelkesedés szállja meg, s úgy tetszik neki, mintha ő ekkor minden jóra, szépre, nemesre fogékonyabb volna, mint otthon a város rekedt levegőjében. A boldog életnek leghatalmasabb tényezője a tökéletesen tiszta lég.

Fővárosunk szépítését illető javaslataink lényege e kevés szóba van: összefoglalva minden intézkedés, úgy történjék, hogy azokból a lehető legtisztább légnak okvetlenül származnia kelljen.

V.

Javaslatunk másik részét e következő pontokban terjesztjük elő, melyeket oly számításból fogalmaztunk, hogy általuk a levegő mindenkoron tiszta maradjon.

1-ször. Két kikötőt kell építeni, egyiket a gőzmalom táján, a váci töltésig vagy még tovább az indóházig, ez északi, vagy felsőnek nevezetnék, a másikat a Ferenc-külvárosban, a régi Molnártótól be a két nyúlutcáig, s le a soroksárutcai vámsorompóig, mely alsó vagy déli nevet viselne.

Mindkettőt nagy mérvben kell tervezni, hogy minden jövő időkre kielégítő legyen. Eleve csak oly részben kellene kiépíteni, mennyit a jelenkor s a közeljövő megkíván. E kikötők pontjai lesznek idővel a fővárosnak híres piacai, nagy hetivásárai, mert századok mulva e kikötőkbe nem csak a messze távolból jövő nagy hajók kötnek majd ki, hanem még inkább a hazai mellék folyókról jövő kisebb gőzösök százai lepik el. A déli kikötő partjáról majdan hid épülvén a Gellérthegy alá: azért is a Duna balpartján építendő vasutnak itt e kikötő partján kell kezdődnie s az indó háznak épülnie, hogy az mind a Dunával, mind a hiddal közvetlenül kapcsolatba legyen, hová majdan a Szolnoki pálya Vecséstől kezdve szükséghez képest vezetethetik.

2-szor. Az északi vagy felső kikötőből Teréz-, József- és Ferenc-külvárosokon keresztül csatornát kell vezetni a déli kikötőbe, ez olyan legyen, hogy keskeny hosszú kisebbszerű gőzösök járassanak rajta, melyek a

forgalmat könnyítsék, a közlekedést előmozdítsák, s a ki-sebbszerű szállításokat ezközölhessék. Ez a belső csatorna lenne. Még egy másik csatornát is kell építeni, mely a városnak keletről félkörben határául szolgáljon, a két kikötőt szinte összekösse, e külső csatornának balpartja lehet egész hosszában oly mulató hely, melyet a majdan ugy nevezhető világváros megkíván, hogy e külső csatorna szinte hajókázható legyen, s a most városligetnek nevezett kicsinyes mulatóhelyet nagyszerűvé tegye, s benne alkalmazott terjedelmes tavat vízzel táplálja, magától értetik.

3-szor. A dunapart, váciut, az országot, üllőiut mellékei ugy a két esatorna partjai is fával beültetve, sétányokul szolgáljanak, a faültetés ez említett helyeken nem arra való, hogy a főváros népét még akkor is sétára csábítgassa, mikor dolgoznia kellene, hanem, hogy javítsa a levegőt; azonban természetes hogy a fákat sorba ültessük, hogy azok sora sétányúl is szolgálhasson. Főleg pedig a várost keletről határazó külső csatorna partjai, s mellékei, mind gyalogok, mind lovagok és kocsik számára, egyik kikötőtől a másikig, oly nagyszerűen szép, tisztalégű sétánynyá varázsoltassanak, melynek párja majdan nem leendene.

Ez lenne főkép az ifjuságnak magát futásban, sebes járásban gyakorló iskolája, pályája.

Midőn majdan a város e külső csatornaig kiépül s belpartján a szép paloták hosszú sora nyulik el egyik kikötőtől a másikig, külpartja pedig nyomoru angolos, törpe tekervények helyett felséges erdőszakaszokkal közben rétekkel pompáskodik; tehát, mit emberi kéz- és

művészet teremteni képes, csupán csatorna által elválasztva, összeér nagy természetnek dúd növényzetével; midőn az ember a szép palotákból álló utcák végire ér, és maga előtt a természetet nagyszerű pompájában kitárva látja: olyszerű kéjgyönyör leendő, mit leírni egy halandó sem volna képes.

4-szer. A város talaját oly formán kellene kiegyenlősíteni (nivellirozni), hogy a felső kikötőnél kezdve magasabb lenne, s a déli kikötő felé kissé lejtőssé válnék, hogy a földalatti vagy árnyékszéki csatornáknak esése volna, s a tartalmukat könnyen kiomlaszthatnák, és pedig e szerint nem a város közti Dunába, hanem a városon alul. A kikötők és csatornák ásatása azért (habár eleinte nem is egészen elkészítve) válhat minél előbb szükségessé, mert a medrekből kihányt földtömeg szolgálhatna a várostalajának nivellirozására, az alantabb fekvő helyek feltöltésére.

5-ször. Mind a Dunára, mind a csatornákra zárgátakat kellene építeni, két nagy okból, először azok segítségével a dunavizet az árnyékszék-csatornák nyílásaiba lehetne vezetni, hogy azokat a midőn szükséges kimossa; másodszer a város földszínére lehetne bocsátani s lejtőségénél fogva az utcákat lemosná, a rondaságtól megtisztítaná.

6-szor. Nagy jutalmakkal a hazai, és csupán hazai gépművészeket arra kell serkenteni és ösztönözni, hogy oly vizipuskaféle géperőműveket találjanak fel, mik mozgók lévén a Dunán és csatornákon föl s alá járva, általuk a városrészeket tetszés szerint meglehessen öntözni; a dunavizet bőséges esőként árasztának mindenüvé kellő

távolságra. Az ily féle eröművek feltalálói rendkívül nagy jutalmakat érdemelnek, mert azok, ha már egyszer fel vannak találva, az országnak minden folyóján alkalmazva hasznót, áldást árasztandanak, tehát a méltó jutalmakat csak közösen tehetik, ország és fővárosi hatóság, majd a mikor ideje elérkezendett.

De addig is a magyar Akademia és löverseny egyet, véleményünk szerint, igen üdvösen cselekednék, ha egy évi minden jutalomdíjakat e nagy célra fordítanák, mely kamatozva a leendő nagy díjösszegnek eleve mint egy magvát képezhetné.

Ha egy évben néhány könyv- és dráma, még néhány jófutó lö jutalmazatlanul marad, a helyett az így felhasznált díjak összege a hazának más oldalról terem jó drága gyümölcsöt. Ezenkívül a városi hatóság a következő intézkedést léptetheti életbe: minden külföldi művész, köztéltáncos s bármely komédiás is, ha Budapesten előadást kíván tartani, az elsőnek egész jövedelme a fentebbi összeghez csatoltassék, így adóztatván meg a főváros szépitésére.

7-szer. Magát az építkezést, s különösen a belváros szabályszerű újra építtetését illetőleg kevés mondani valónk van, mert ez a szabályozási terv készítőik körébe tartozik. Az elvhez ragaszkodva, melyből javaslatainknál kiindultunk, tudniillik, hogy mindenek felett levegője legyen mindenkor tiszta a városnak, következőket tartjuk szükségesnek elmondani:

a) A belvárosnak hosszában létező utcái szélesbítve egyenes vonalban szeljék végig a várost: a szénatér- s mészáros utcától a nagyhidutcáig, például a lövészutca

tökéletesen egyen vonalba hozva az uriutcával, a fehérhajó helyiségén keresztül érjen a nagyhíducára, és így a többi utcák is, mert fővárosunkban egyrésztől fejedelmi Duna folyam által is okozva az északi szelek uralkodnak inkább, és ezek csak úgy járhatják át tökéletesen az utcákat, ha ezek egyenes vonalban rugnak ki a nagyhíducára. A belvárost pedig keresztül vágó utcák a Dunától az országútra szintoly egyenes vonalban menjenek, mert a Dunának üdelege csak oly módon terjedhet akadályozatlanul a belvároson keresztül.

b) A városházterét vagy főtért egész szélességében a mostani uriutcáig kell terjesztetni, melyről majd idővel a kegyesrendiek épületének, plébánia templomnak, s magának a városháznak is el kell tűnnie; ugyanis a leendő nagyszerű fővárost hozzá méltó főtér illeti meg, annál inkább, mert a dunapart hosszában multhatlanul sétánynak kell lennie, ott vásárok nem tartathatnak.

E főtérnek egyik vagy másik oldalára lehetne a curia épületét tervezni.

c. A házhelyeket oly terjedelemben kell kimérni, hogy az udvarok legalább oly szélesek legyenek, mint a mostani Trattner-Károlyiház udvara, jóllehet magától értetik, hogy az újra építkezést illető ily határozatnál fogva az apró házikók tulajdonosai kényszerülve lesznek, azokat eladni, hogy helyeiken valamely vagyonos polgár, egy nagy épületet emelhessen: szükségesnek látjuk megemlíteni, hogy ha egyiknek is másiknak is nem volna hajlandósága tulajdonát eladni, szabadalku és közmegegyezés szerint együtt közösen építhetnek nagy házat, melynek mindenik részben tulajdonosa lehet; ki pedig

megátalkodnék, s közbotrányúl szolgáló roskadozott háztulajdonát el nem akarná adni, vagy érte túlságosan nagy árt követelne, városhatóságilag szorítassék eladásra, a törvény erejénél fogva.

d) A pinceféle földalatti lakások építtetése keményen meg legyen tiltva. Valamint a közigazgatás polgármestert, rendőrügy kapitányt, igazság-kiszolgáltatás főbirót kíván elnökül, a tiszta légnak fenntartása, vagyis az egészségügy a feljebb említettekkel egyenlő rangú igazgató-elnököt szinte megkíván; ki egyéb intézkedések közt az egész főváros területén naponként kétszer bizonyos órákban, reggelenként és estelenként erre alkotandott törvény értelmében minden szobának kiszellőztetését parancsolja. Az ily bár rövid vázlatban előadott intézkedéseknél fogva fővárosunk levegője mindenkoron tiszta, s a nép életvidor s egészséges leend. A későkori unokák, századok, sőt ezredek mulva is hálával, dicsérettel fognak rólunk mostaniakról emlékezni, hogy oly előre látólag, oly jó számítással, szóval bölcsen tudtunk intézkedni, hogy az intézményekkel ők ezredek mulva is teljesen megelégedhetnek, s az utódoknak is minden időkön át, míg a tiszta lég az élet fenntartására multhatlanul megkívántatik, szükségképen meg kell elégedniök.

VI.

A testvér főváros másik felét Budát illetőleg addig, míg a vár mostani állapotában fennáll, tulajdonképi terv és szabályszerű újra építésről, szépítésről szó sem lehet.

Mai időben mikor a vontesövü messze hordó ágyúk felvannak találva, e várnak csekély jelentősége van, mert a szomszéd hegyektől rövid idő alatt romba dönthető. De más szempontból tekintve e helyet, mely tulajdonképen nem is vár, hanem bástyával erősített népes város, s csak egy hétre való élelmi szerekkel sincsen ellátva, ha ellenség venné körül, minden eleség szállítást meggátolna, meddig tarthatná s védhetné magát. Mint vár semmit sem jelent, ellenben, ha lerontatnék, a bástyafal aljáig lehordatva, a hely tökéletesen szabályozva, egyenlő szélességűvé terjesztve oly tündérváros emelkedhetnék rajta, melynek párja a világon nem taláztatnék. A lehorzott földanyagból a mélyedéseket kitöltve, a dunapartot a császárfürdőtől, a Gellérthegyig kiegyengetve, kellene szabályozni. A várhelyet egész hosszúdadságában, nem csak gyalogok, hanem kocsik számára is körüljárható sétánnyal kellene körülvenni. Innét kiindulva lehetne az újra építés tervszerű szabályozását kezdeni.

A várban sok országos középület van, melyeknek majd egyike sem felel meg többé a szükségnek, közóhajtatásnak, és pedig már most sem, annál kevésbé jövőre; azok céltalanokká váltak; a vár jelen állapota mellett az említett középületek a célnak megfelelőleg soha át nem (változtathatnak) alakíthatnak.

Ezek leromboltatása kisajátítási árt nem kíván; a magán polgárok házai mind régiek, aprók, rozszantak, rendetlenül épülvék, céltalanok, és nem sokat érnek, tehát valamennyinek kisajátítása rendkívül nagy összegre nem rughat, ellenben a lehorzott várhelyen, a házhelyek oly mesés áron kelnének (és kelnek is egykor) hogy a ki-

sajátitási összegnek tetemes részét fődöznék, mert melyik dűsgazdag ne óhajtana e helyen magának és külföldi köve-
teknek fényes palotát emelni. Bizton remélve, hogy a füg-
göben levő magyar kérdés jogszerű óhajtásaink szerint ol-
datik meg; tudniillik a személyes unió alapján s véglegesen
intéztetik el minden, hogy a közös fejedelem felváltva majd
a magyar állam fővárosában Budán lakik például 5—10
évig folyvást, a mikoron a magyar királyi cím legyen
előtérben, majd még az osztrák állam fővárosában Bécs-
ben, 5-10 évig s ekkor az osztrák császár címeé legyen az
elsőség például így: magyar király és osztrák császár,
Magyarország és Ausztria, majd megfordítva: osztrák
császár és magyar király; Ausztria és Magyarország,
5—10 év eltelte után ismét Budán és így tovább; termé-
szetesen magától értetik, hogy a két államnak egymástól
teljesen független s önálló kormánya a közös fejedelem-
mel Budára vagy Bécsbe nem költözködén, mindegyik
az illető állam fővárosában folyvást, állandóan megma-
rad; maga az uralkodó fejedelmi család sem ellenezheti
Budavár lerontását s annak helyén egy új város felépíté-
sét, mely a magyarok királyának oly lakással kínálkozik,
melyhez hasonlóval Európának egy fejedelme sem dicse-
kedhetik, s talán mondhatjuk, hogy a közohajtás valósul,
tudniillik a vár lerontása határozatba megy: mi ketten én
és cimborám a tollat elvetjük, ásót kapát ragadva első-
leszünk a nagy munkának megkezdésénél, mint napszá-
mosok, s talán mások is százan és százan, azok közül, kik
eddig nem szoktak ily munkát végezni, hasonlóúl csele-
kesznek. Milyen legyen az újra építés terve, annak elkészí-

tését másokra, szakértőkre bizzuk; de eleve kettőt javasolni bátorkodunk: egyike ez: a felséges magaslaton építendő várost középen keresztül vágó főutcának a Dunára néző végén egyfelől az országházat óhajtanók, avval szemben az utca másik sarkán lehetne a királyi lak. Másik ez: a négy följárás mindegyikénél legnevezetesebb őseink emléksobrát óhajtanók emeltetni: mint Balambér, Avar és Álmos, kik szittyá őseinket három izben vezették e földre, a negyedik Etele. Szabályokra, tervre nem vonatkozva elmondunk némelyeket, mik a fővárosnak e budai részét önmagukban is rendkívül emelné, sőt nagy-szerűsíténék is, ilyenek volnának a következők:

1-ször. A budai dunapartot a császárfürdőtől a Gellérthegy tövéig fával beültetve sétánnyá kellene átvarázsolni.

2-ször. A Rudas- és Rácfürdőket az államnak kellene átvennie, hogy abban az ország minden részéből jövő szegényebb sorsú betegek kölömbség nélkül egészséges lakszobát jutányos díjért kaphatnának. Ez intézetben 7—8 száz lakszobának is kellene lennie. A természetnek ez adománya ilyképen fordítva használatra, kimondhatlan nagy jótétemény volna kevésbé vagyonosak sokaságára nézve, ha meggondoljuk, hogy most e fürdők táján (ide értve a Sárosfürdőt is) a betegek lakást vagy épen nem, vagy csak rondát, egészségtelent, s drága áron kaphatnak, akkor az egészséges lakok, szobák rendelkezésükre állván készen, a dunaparti sétán az üde tiszta levegőt szívhatnák, s az egész városnak szépségeit megtekinthetnék, mert a jutányos lakás kedvező körülményeként szolgálna arra, hogy a fővárosban hosszabb ideig tartózkodhatnának,

megbecsülhetlen áldásként áradna az ide zarándokló be-
tegek nagy tömegére.

3-szor. Minden egyebet mellőzve csupán egy va-
rázspontot akarunk Budán kijelölni, ez lehet oly csoda
magnes, mely a föld minden részéből vonza magához nem
a vasat, hanem arannyal tele erszényeket, s a varázs-
pontot e három intézkedés teremteni tudniillik: fürdő,
borcsarnok és magas sétány: de ezeket egyenként lás-
suk; melyek egymást egészítik ki, s oly egységet,
háromságot, vagy hármasságot képeznének, mit
a világ nem titoknak, hanem igen természetes valóság-
nak, mintegy a magyar nemzet bölcsesség kövének
fogna tartani.

A Császárfürdőt a szomszéd Lukácsfürdővel az állam-
nak kellene átvennie, a Margit szigetet (a kisebb szigettel
összeragasztva) e fürdő részeül kellene határozni. Pestet
Budával itt, oly módon kellene összekötni, hogy a híd a
Margitsziget csucsát érintené, hová e hídról le lehetne lépni.

Most már magától értetik, a minek következnie
kell, tudniillik a két fürdő helyiségén egy oly épületet
kellene emelni, melyet magyar ember esze és keze képes.
A fürdővel kapcsolatban vagy legalább tözsomszedságá-
ban a hegy alá, szinte az államnak oly pincét kellene
építenie, melybe egy millió akó bor megférne, s hazánk-
nak minden legjobb minőségű, legnemesebb boraiból ha-
misítatlan állapotban s minden fajnak húsz harminc éves-
nek kellene lennie. A pincetorkolatával egyben a Dunára
néző homlokzattal oly borcsarnoknak kellene lennie,
melynek külső nagyszerűsége méltókép jelentené az épü-
let belsejének világhírű tartalmát.

E pince és csarnoka lehetend a magyar bornak legnevezetesebb piaca. E pince leendene Magyarországnak legdúsabb aranybányája.

E pontról tudniillik a fürdő és csarnok előteréről kezdve a pince hátán a császárfürdő mögött nem csak gyalogok, hanem kocsik számára is sétány készítessek, a hegyormot lesimitva, a lipót mezei völgyet át hidalva, félkörben a zugliget felé kanyarodva, onnét délre fordulva a Szecsényihegy csúcsáig.

A császárfürdőből (a betegeskedők üdülve) a borcsarnok nemes tartalmától felhevülve és lelkesedve indulva magaslati sétán, honnét a szemünk előtt kitérult szép világra, a felséges Dunára, a partjain tündériesen emelkedett testvér fővárosra, a gabnadús alföldi rónaságra tekinteni oly gyönyörölvezet leendene, hogy önkéntelenül kiált fel az ember, főleg a külföldi: valóban extra Hungariam non est vita. E pont lesz az egész földön, hol a beteg, ha csak egy szikrája van még benne az életnek, felgyógyulandana.

Midőn majdan az emberek nem csak hegyek ornaít bámulják, mint regényes tárgyakat, hanem kiábrándulva a gazdag rónaságot, mely az életnek valódi forrását teszi, még inkább kezdik csodálni; és akkor válik csak a budapesti pont nevezetessége óriássá, honnét tetszés szerint rándulhatni, majd a Balaton bájos vidékére; s tovább délre az Adria tengerre; majd a gazdag alföld termékenységét csodálni, vagy távolabb az országot védbástyaúl körülvévő Kárpátok kitünőbb pontjait szemlélni. Az említett varázspont nagyszerűsége, s a főváros levegőjének jósága még az által fokoztatnék, hogy a császár-

fürdő és Óbuda közt levő város rész végkép elenyésztetvén, annak helyén szép erdő neveltetnék, valamint az e városrész mögött terjedő hegység is mint erdő, azonkívül hogy a fővárost rendkívül szépítené hasznot is többet adna, mint a rajta most termő bor; ellenben Óbudának tervszerinti újra építését kellene eszközölni; hová a császárfürdőből az erdön át a gyalog vándorlás felséges leendene.

De, ha az egész Budapest erdővel volna is körülvéve, a távolból jövő por és homok ellen a várost megvédené is; magában a fővárosban majdan száz meg száz ezer ember foglalkozása, munkája által támad annyi por, mennyi az egészséget ronthatja, s a port egyedül csak öntözés, a Dunán, s javasoltuk csatornákon mozgó s csak ezután feltalálendő gépek általi öntözés háríthatja el. A csatornáknak másik igen nagy haszna az leendene, hogy a Dunának víztömegét megosztván, a várost vizár ellen biztosítaná.

E pont a világnak újabb idejü csodája leend, és sokkal észszerűbb, hasznosabb, üdvösebb csodája, mint volt a régi világ hét csodájának bármelyike.

Mind a helyett, a mit fővárosunk szépítése, nagy-szerűsítése tekintetéből, mint hasznosat, üdvöset javasolhatnánk, csupán egyre szoritkozunk, és az ebből áll:

A főváros megelevenítője, és éltető lelke a népesség, mely rothadó, fekélyes elemekkel van vegyítve; a mértékletlen pálinka ivás soknak testét lelkét elzsibbasztja, a sörivás által elcsenevészült, elnyomorodott, elmamla-szult, elfajzott zagyva népséget, mely másrészről valódi majomfajtvává sülyedt, új életre kell ébreszteni, egészsé-

ges ép elemet kell e lakosságba hozni, hogy a jövő nemzedékek erőteljes telivér magyarokká változzanak át.

Tételessék a fővárost illetőleg oly intézkedés, miszerint itt a pálinka és sörkorcsmák végkép megszűnjenek. Akár kívülről, akár a hazának külön vidékéről érkezzenek bár miféle más ajku munkások (kézművesek, napszámósok) itt munkát ne nyerjenek, hanem az országnak tisztán magyar nyelvű alföldi városaiba utasítassanak: ellenben ide a székelyföldről, a kunságból, hajduságból, szóval tős gyökeres magyar elemekből hivassanak munkások. És pedig akkor, a midőn a javasoltuk nagy munkák kezdetüket veszik, ezrekre menő férfi és nő munkások, ekkép a fővárosnak megelevenítője, lelke maga a lakóság újul meg, és ez teremti majd a várost széppé, nagyszerűvé.

A mikoron az Isten a „Magyarok Istene“ nemzetünket ama napra virrasztja fel, melyen a munkák megkezdődnek s azok, kiket az előítéletek rabokúl tartva a munkát addiglan szégyenlették, ásót kapát ragadnak; ez által a nagy sokaság felvillanyoztatik: az lesz nemzeti életünknek legdicsőbb napja, melyhez hasonlót a harcok, s győzelmek még soha nem szültenek. Ama nap lesz az, mely örök életünket biztosítja.

VII.

Évek óta híre járt, hogy a pesti aldunapartot házhelyekre osztva eladják s beépítettik. Mi a szállangó híreknek nem akartunk hitelt adni, és nagy meglepetésünkre valósult; azaz nem adták még el, csak az a hir valósult

meg, hogy elakarják adni, a kettő közt nagy a különbség.

Hogy nemes Pestvárosnak tekintetes tanácsosai a beépítést szükségesnek nyilatkoztatták, kétségtelen, mert az ujságokban, jelesen a Polit. Ujd. f. 1864-ik évi sept. 7-én megjelent 36-ik számában ezt olvassuk: „Az aldunasor beépítése ügyében e hó 3-án Pestváros tanácsa ülést tartott s a bizottmányi jelentés alapján az aldunasor beépítését, mind kereskedelmi, és pénzügyi mind szépitészeti s egészségi szempontból czélszerűnek és szükségesnek nyilvánította.“

A szállongó hirt azért nem birtuk hinni, mert a magas kormányról még képzelní sem mertük, hogy Pestváros előljáráóíul kinevezett egyéneket feljogosítsa arra, miszerint a városi tulajdon fölött tetszés szerint rendelkezzenek; azt pedig hogy a városi tanács ezt maga fejtől tenni merészelve, még kevésbé képzelhettük annál inkább, mert mikor a tanács a képviselőletnek volt kifolyása, vagyis világosabban szólva mikor a tanácsot maga a városi közönség teljes bizalmával megtisztelve maga választotta meg, az ily választott tanácsnak sem jutott volna eszébe a városi vagyon és tulajdon fölött tetszés szerint rendelkezni.

Habár mikor városi vagyonról volt szó, községgylésnek kelle tartatnia; a községnek beleegyezése nélkül valamely városi közvagyonnak eladása nem történhetett (csak alattomban, titokban családúl ment néha-néha ilyesmi kis mértékben végbe.)

A tanácsos urak illető elnökükkel (polgármester, bíró, kapitány) közigazgatás, igazságkiszolgáltatás és

csendfentartása végett vannak kinevezve, csak éppen úgy mint a megyei tisztviselők.

Jutott-e valamely megyében vagy más rendezett tanácssal bíró községben a tisztviselőségnek eszébe közvagyon eladni akarni?

Ha ily kísérlet más valahol is történt, szomorú dolog, de még sokkal szomorúbb, hogy ezt éppen a fővárosban, az értelmiség központján az egész nemzetnek szemeláttára merészlik.

A községi vagyon s tulajdon eladása az előljárásnak jog és hatáskörén mindenkor kívül esett, a mire azok joga most még kevésbé terjedhet ki, hanem az egyedül magát az egész községet illeti meg.

Ha tehát a pestvárosi tanács az aldunapartot, mely neki nem tulajdona eladhatni hiszi, csak mint bitorló teheti ezt és mint ilyen kimehet akármely szomszéd községbe s annak közvagyonát szinte eladhatja.

Ha az megtörténhetik, mit Pestváros tanácsnokai szándékoznak; eladni a nagy község, így sok ezer ember vagyonát: miért ne adhatnák el valamely egyes nagybirtokú embernek tulajdonát az ő jószág igazgatói s többi gazdatisztjei?

Annyi viszontagsághoz ennek kelle még járulnia?! Ez lehetetlen; hiszen e fellépés az öszbirodalom szétbomlásának kezdetét jelentené; tudnillik az ország fővárosában maguk az előljárók kezdenék meg a tulajdonnak elidegenítését s példájokat csakhamar az egész országban követnék s a birodalom minden részében ragályként könnyen elterjedhetne.

Feszülten várjuk mit fog a magas kormány az ilyesre vetemedett Pestváros tanácsával cselekedni.

Ha a magas kormány a magukról annyira megfélekedett tanácsosokat hivatalukból le nem tenné, vizsgálat alá nem fogná, érdemük szerint nem büntetné: arra a gondolatra kellene szükségkép jutnunk, hogy maga a kormány ösztönözte erre. Ez szörnyőség volna.

Nem kell-e az embernek elborzadnia, ha meggondolja minő lábon állhat az igazság kiszolgáltatás ott, hol a tanács (melynek többségét a bírák törvényszéki tagok képezik), más vagyónát a város tulajdonát a tulajdonos beleegyezése nélkül eladni határozza.

Ugyan szólnak-e ehhez? és ha igen, valljon mit szólnak a kormány lapjai, a „Sürgöny“ és a „Pesti Hírnök“? Hát Kemény Zsigmond lapja mer-e az országos botrány és bűn ellen szót emelni? Alig fogja a kényelembe sülyedt bárót még az ily eset is tespedéséből felriaszthatni. Ily erélytelen férfiú különösen bárói címénél fogva politikai lapjával a hazai közügynek többet árt, mint használ; mert a csürhe sokaság ily rangos, tekintélyes embernek féltékenységét, hajlandó, okos megfontolásnak, sőt böleeségnek keresztelni, s a dolgok természete szerint a lap olvasói lassanként szinte oly gyámoltalanokká fájúlnak el, mint a milyen szerkesztője.

Török Jánostól, mint a kormánynak bérenczétől megvárjuk, hogy felszólaljon, vagy a magas kormányt védve és mentve, hogy az országos botrány tudta és beleegyezése nélkül történt, vagy vádolva a pestvárosi tanácsot.

De ő hallgatni fog, vagy olyat beszél, mi a jóra való

polgárnak s hazafinak keblét lázítja fel. Talán soha nem volt még szerkesztő, ki nyomorúltabban játszott volna szerepét mint ő; mert ha ő az 1847-et védte, a kormány óhajtása szerint: hatalmas észfegyverrel kellett volna mindazon intézmények mellett sikra szállnia, mik 47-ben léteztenek, mint: csak országgyűlésen törvényileg megállapított adó és ujoncozás; ellenben egész lelkéből küzdene azon önkényű, törvénytelen, intézkedések ellen, mik 47-ben nem voltak; mint pénzügyőrök, dohány monopol, zsandárgazdálkodás, bélyeg stb.

De ha önök tanácsnok urak nem a kormány által kinevezett csupán hivatali gépek, eszközök, hanem a városi közönség által választott előjárók, a városnak valóságos hatósága volnának s az egész közönségnek többsége egyezett volna bele az aldunapart eladásába: az értelmiség óhajtása közvéleménnyé kezd emelkedni, miszerint minden tekintetben legüdvösebb, ha az annyszor említett aldunapart sétánnyá fog alakíttatni, mint (föltéve) mélybelátású előjáróknak az volna kötelességük, hogy a városi közönséget, a nagy sokaságot figyelmeztessék, hogy a dunaparti ügyben közvetve az egész ország érdekelve van, hogy ebben az országgyűlésnek kell döntenie, mert habár e part be volna építve amint nincs: a kisajátítási törvény erejénél fogva az ország az épületeket kisajátítva leromboltathatná, ha szükségesnek látná azok helyeit más üdvösebb célra fordítani.

Ha valamely zsarnok például Napoleon Párizs főváros fölött az ország dicsőítésére önkényleg intézkedhetik: még inkább teheti azt országgyűlés, mert ez törvényesen teszi.

A főváros mindnyájunké, az egész országe.

Ha önök tanácsos urak méltányosok, igazságosok tudnának és akarnának lenni, a sept. 3-ki nyilatkozatuk helyett így, vagy körülbelül így kellett volna nyilatkozniok: „Nekünk mint kormány által kinevezett hivatalnokoknak semmi jogunk sincs városi tulajdon eladására, legkevésbé pedig az aldunapart eladásához annál inkább, minthogy azt a közvélemény sétányul óhajtja.

Azonban jelenleg ideiglenesen sem városi képviseléség, sem országgyűlés nem létezik, provisorius állapotunkban az aldunapartot fával beültetjük s ideiglenesen sétányul használjuk. Ha majd ez állapot megváltozik városi község és országgyűlés együtt döntenek el az ügyet; ha más célra kívánják fordítani, a fákat könnyen kivághatni.“ Így kellett volna nyilatkozniok.

Az indokok, miket a tanácsos urak felhoznak, mikkel az eladás szükséges voltát támogatják, olyannyira nem alaposok, hogy ellenök azok inkább vádokul emelhetők, mint sem mentségükre s maguk igazolására szolgálhatnának.

VIII.

A város közjava ellen intézett cselekvésöket (mit mi bünösnek ismerünk) először kereskedelmi szempontból tartják szükségesnek. Oly vaknak hiszik önök a közönséget, miszerint az nem látná, hogy az itt építendő ház sor a kereskedésen igen keveset s vagy éppen semmit sem lendíthetend?

Mekkora tudatlanság kívántatik ahöz, hogy valaki

egy házsor^{eset}től várhassa a kereskedés emelkedését! Igen tanácsos urak, ha ott hol a város fekszik s elterül, sziklahegyek emelkednének, s azok és a Duna közt oly keskeny földtér nyúlnék el, melyen csak egy pár utcának volna helye: akkor a szóban lévő aldunapartot beépíteni szükségessé válnék, hogy raktárokul szolgálhasson: de most a dunahosszában létező házakban nem lehetnek-e raktárak? És ha idővel közvetlenül a Dunára szolgáló raktárak nem lennének elegendők, a város belje felé száz meg ezer raktár nyitathatik. Kikötők szükségesek a város felső és alsó részében, nem pedig házsor.

Még oly siheder is, ki most az iskolák küszöbét koptatja, képes könnyen belátni, hogy nem azért nincs Pestvárosnak oly kereskedése, milyen fekvésénél fogva lehetne, s milyennek lennie kellene, mivel a Dunának kissé szélesebb partján hiányzik egy házsor.

Kevés szóval röviden kimerítsük az okát miért nincs nagyobbszerű kereskedésünk: Azért mivel a birodalmi kormány politikája századok óta oda volt, s van még ma is irányozva s mindég is az volt célja, hogy Magyarország s fővárosa semmi tekintetben se emelkedhessék jelentőségre, magasra, hanem maradjon tartományi minőségben fővárosával együtt, s csak nyers terméket szállítson elegendő mennyiségben Ausztriába, Bécsbe és pedig kénytelen legyen olcsón szállítani, ellenben onnét hozza az iparcikkeket minél drágábban: és mert mindig voltak oly nyomorúlt, rozszelkű, hitvány emberek, kik darab kenyérért, rangért, címekért a kormánynak alacsony, vak eszközeiül engedék magukat használtatni az imént említett cél eléréséhez.

Szedjék össze eszök töredékeit, ne fojtsák el végkép magukban az igazság érzetét: azonnal világos lesz önök előtt, mi kívántatik arra, hogy kereskedésünk emelkedhessék, virágozhassék: Budapesten létező, az osztrák kormánytól teljesen független felelős magyar kormány, s hogy főkép a hivatalnokok mindenben szentül teljesítsék honpolgári kötelességüket.

Ha a kérdéses aldunaparton s egész hosszában és szélességében évek óta már fák volnának s bár a part sétány nevet viselne, de a fák girbe-görbék volnának, egyik kicsi másik nagy, egy helyen nagyon is közel, másutt távol állnának egymástól; ha nem volnának egyenes vonalokban ültetve, hanem össze vissza, küllebb bellebb, s ha némelyek már ki is száradtak, kidőltek volna és sem ohajtható árnyékot nem vetnének, sem a levegő javítására nem igen szolgálnának: azt fognák-e önök circumspectus urak végezni, hogy sétálási szempontból szükséges a sétánynak külső, Duna felőli szélén egy más sort ültetni? Mit használna az ujon ültetett egy sorfa? nem magát az egészszet kellene-e inkább újjá teremteni?

Nagyon világos, kézzel fogható mi birta önöket arra hogy a kérdéses aldunapartot elakarják adni, t. i. inkább önérdék mint a város java.

Ha megengedjük is, hogy ott egy újonnan épített ház sor a kereskedést parányi mértékben előmozdítaná s a községnek használna, más részt a városnak azon gyávasága, miszerint vagyonát ellenmondás, tiltakozás nélkül eladatni engedné: még jelenlegi kereskedését is sülyeszténé; mert ily gyáva nép nem maga volna keres-

kedő, hanem mások érdekében, külföldi kereskedők kezében lenne csupán alacsony eszköz.

Nem egy új házsor a dunaparton segíti elő kereskedésünket, hanem természeti jogra fektetett polgári alkotmány, korlátlan szabadság, ezek kivívására megkívántató elszánt erős közakarat, kifejtett erő, a város lakosságában mindenütt elterjedt tevékenység, közszellem stb. ezek fogják kereskedésünket nem csak előmozdítani, hanem magas fokra emelni.

Azért tanácsos urak az aldunaparton építendő házsorról szó se legyen többé. Van Pesten elég ház, és épülhet még több befelé a tágos téren a kis kalibák helyén.

IX.

Nem levén a tanácsnak joga a város község vagyona és tulajdona fölött rendelkezhetni, pénzügyi szempontból tekintve sem szabad az aldunapartot eladnia, bár mennyire kívánatos is a tanácsra nézve.

Mekkora összegre rugna fel a dunapartnak ára, ha háztelkekül elárvereztetnék, nem tudhatni, de bizonyos az, hogy oly gazdálkodás mellett, melyet a tanács folytat a városi háztartásban, egy év alatt a többi (rendes évi) jövedelemmel együtt a kiadási költségekre fölmenne. Mit nyerne avval a város, mennyire volna rajta segítve? ha a telkek ára csak egy évi szükségek pótlására szolgálna? Hát a következő évben miként segítene magán a város, illetőleg annak tanácsa? Talán ekkor meg az újtert fogná elárvereztetni? hát már második évben talán a Redout-ot adhatná el, aztán a városligetre kerülne a sor és

igy tovább, végre magát a városházat is eladhatná, mert, ha pénzügyi szempontból szükséges egy valamely városi tulajdont eladni, ugyanazon pénzügyi szempontból más-szor meg más vagyonnak eladása válik szükségessé, s így addig míg a városnak eladható vagyona lenne.

Oly városközség, melyet elemi csapások nem sújtot-tak s más veszedelem sem ért, s előjárósága a közjövede-lmet hűn, lelkiismeretesen kezeli, nem szorúl meg pénzdol-gában, (pénzügyi szempont nem következik be.)

Hol több a kiadás mint a bevétel, amazt vagy tulaj-don eladásával, vagy kölcsönrel kell pótolni : ott rútvál-foly a gazdálkodás ; ott gyakran, mindannyiszor beáll a pénzszükség, (pénzügyi szempont) valahányszor a tanács urak zsebei kiürültek.

Jaj azon városközségnek, mely azon elvet elfogadja, s érvényre juttatja, miszerint pénzügyi szempontból va-lamely tulajdonnak eladását szükségesnek nyilatkoztatja, s kétszeresen jaj ott és akkor, hol mikor az előjárók sen-kinnek sem felelősek, ellenőrködés fölöttük nem létezik, mint ez jelenben Pesten is az eset.

Hogy e szerint a pestvárosi tanács az aldunapart eladását pénzügyi szempontból szükségesnek nyilatkoz-tatja, természetes, mert annak árára a tanácsos uraknak szükségük van, senki sincs feljogosítva őket kérdőre vonni hová fordítják.

Azonban a tanács ürügyet tud teremteni, hogy pénz-kezelése ne mondathassék fosztogatásnak : a városházra emeletet épített ; a Redoutot fölépített (mint halljuk ez már eddig 800,000 forintba került.) Igen, a tanácsnak ily

zsebelési módja pénzügyi szempont, mi az aldunapart eladását szükségessé teszi.

Akár községnek, akár egyes gazdának nem szabad többet kiadnia, mint a mennyit bevesz ; a kiadást mindenkor a jövedelemhez kell mérni, ki másképpen gazdálkodik, s nem ez elvet követi, esztelenül cselekszik s előbb utóbb tönkre kell jutnia. Ha azon borzasztó elv elfogadtatnék, miszerint még oly előljáróság is, ki senkinek nem felelős, mihelyt jönnek látná, a községnek valamiféle tulajdonát eladni : semmiféle tulajdon, sem községé, sem magánosoké nem volna biztosítva.

X.

Vizsgáljuk a harmadik azaz szépítészeti szempontot. Akiben csak egy szikrája van a közönséges józan észnek, átkell látnia, hogy nem azt a részét a városnak kell sürgetősen mindenekelőtt szépíteni akarni, mely különben is meglehetősen szép (t. i. a dunapart), legalább szebb mint a többi városrész, hanem ott hol annyi a szépíteni való, hogy alig lehet megállapítani, hol, hogyan, min kellene kezdeni.

Ha nem tudók mi a tanácsnak célja, tudniillik abból hasznot húzni, azt kérdezhetnök : nem sokkal szükségesebb-e a belvárosnak egészben, (mely rendetlenül van épülve, ronda, tisztátalan) szabályok és terv szerint újra építését javasolni s megkezdeni ?

A város külszínét mint valamely leány arcát, mely egyébként is már kivan szépítve, még egy házsorral akarni szebbé tenni, valamely piperés nőnek szépítési módjához

hasonlítana, ki a már kifestett arcot, szemöldököt, még jobban festi, hogy szebbnek látszassék : holott festett arcán kívül a nő egészben rút, undok.

Ki első tekintetre arca után ítélve szépnek mondja, közelebről ismerve utálattal fordul el tőle, mert például egész teste piszkos, fekélyes, ruhája szennyes, lehelete büdös, fogai rozsdások, részint hiányzanak, beszéde zagyva, nyelve hebegő, részeges, káromkodó, bujálkodó, elvetemedett, árulkodó, dologtalan, tékozló, divatbolond, esküszegő, hazug stb.

Így akar-e Pestváros tanácsa szépíteni, csak arcát a városnak akarja kifesteni?

De ha az aldunaparton egy új házsor emelkednék is, evvel a város szépsége semmit sem, vagy csak igen keveset nyerne; az új házsor a város szélit szebbé nem, hanem csak valamivel szélesebbé tenné.

Hogy a városnak a Dunára fekvő része valóban szebbé legyen mint a milyen most, ott változatosságot kell teremteni: mire leginkább egy szép sétány alkalmas, ez a városnak e részét százszorosan szebbé tenné, holott mint mondók, az új házsor által maga a szépség éppen nem fokozódnék. Ha kiváltképp csak házak tennék a város szépségét: akkor esztelenség volt volna az újtért fácskák és bokrokkal beültetni. A városligetben a fákat mind ki kellene vágni s azok helyett házakat építeni. A budai hegyekről is mindent el kellene távolítani ami csak zöld, leveles és árnyékos, s a helyett házakat építeni. A Szécsenyisétányt, a muzeum körül levő berket el kellene távolítani, mert nem az ilyenek, hanem csak házak teszik széppé a várost.

Sajátságos, minden más emberekétől különböző fogalmuk van a szépségről Pestváros tanácsnokainak.

A híres német város Berlin szépségéről alig tudnak az emberek egyebet fölemlíteni mint a „Linden Allee-t“, pedig milyen törpévé alacsonyúl ama Linden Alleé a nagyszerű sétányhoz képest, mely majdan a felleges Dunapartjára lesz varázsolvá, teremtve.

XI.

A negyedik indokot, tudniillik az egészségi szempontot a városi tanácsos uraknak valami kimondhatlanul borzasztó szorongatások, kinok közt kellett agyukból kivejtenek; oly halál verejték közt, hogy képtelen volt megítélni mekkora tévedéssel, mert nem lehet a pestvárosi tanácsosokon kívül még más oly embert is képzelni, ki azt merné vallani, hogy az a város népének egészségi állapotára nézve üdvösebb, jótékonyabb befolyással lesz, ha az aldunaparton még egy sor ház építtetik, mint lenne a sétány, mit mi és mások százan meg százan oda házsor helyett ohajtnak.

Mért jobb, egészségesebb a lég kin a mezőn, a hegyeken, erdőkben mint városban? azért, mert ott nincsenek házak, vagyis nincs sok ember s állat együtt, kik a lögnek éltető részét megemészténék s a többi részt megrottánák.

Nem tartjuk szükségesnek az egészségi szempontra nézve többet mondani, mert tagadhatlan az, hogy minél több üres tér, ahol csak lehet fával beültetett tisztán tartott térek, egyenes s elegendőképp széles utcák, tágos

udvarok stb. eredményezik a városnak jó levegőjét, tehát a lakosság egészségét.

Mi tehát tiltakozunk a szándékozott aldunapart eladása s beépítése ellen, s önöket tanácsos urak már csak annál fogva is, hogy ezt tenni akarják (ha meg nem teszik is) bűnösöknek valljuk s ítéljük.

S ha felszólalásunk, és talán másoknak hathatósabb felszólalása dacára is az eladás és beépítés megtörténnék, nem csak önöket, de még gyermekeiket is felelősekké tennők a jöhető rosz következtésekért; a venni szándékozókat pedig komolyan intjük, hogy jól fontolják meg mit cselekesznek, kiknek tudniok kell, hogy a tanácsnak, kivált a mostaninak, nincs joga az aldunapartot eladni, tehát a netalán belefektendett pénzüket előbb vagy utóbb mindenesetre elvesztik; de súlyos felelőség terhe nehehezül az építészek közül mindazokra is, kik itt az építést elvállalnák, mint bűnrészesek érdemük szerint lakolni fognának.

XII.

Midőn önöket a magas kormány hivatalaikra kinevezte, s önök a kinevezést elfogadták, valószínűleg számot vetettek magukkal s megfontolták, mily nagy felelőséget vállaltak azzal magukra, hogy éppen magában az ország fővárosában lettek községi kormányra kinevezve, hatáskörük nagyobb lehet (mind jóban mind roszban) még a legnagyobb megye tisztviselőiségeénél is.

Állami sajtóságos viszonyainkat ismerik önök. A közizgazgatást tekintve átlátják, hogy hazánkban nem

léteznek ama parlamentáris két párt, tudniillik: kormánypárt és ellenzék vagy szabadelvű párt, mint némely más országban.

Minden más államban, hol csak gyenge árnyéka van is az alkotmányosságnak: mind a két párt közhaszójuk, nemzetük javát, dicsőségét ohajtja, csak elvekre, módokra, eszközökre nézve különböznek egymástól; egyik így, másik amugy hiszi, reméli a közjót legsükebben előmozdíthatni: nálunk az másképp van. Jól meghányták-e, komolyan megfontolták-e tanácsos urak, hogyan van nálunk?

Ha talán önök e rendkívül nagyfontosságú ügyet kellőképp figyelembe venni elmulasztották volna, mi kevés szóban önök elé terjesztjük, és hogy tökéletesen megérthessék, jónak látjuk magyarázni.

Nálunk az a párt, mely elég hibásan kormánypártnak mondatik, nem párt, a nemzet közvéleményének csak picziny részét sem képviseli, ezek a kormánynak, t. i. az osztrák kormánynak pusztán csak eszközei s a haza önkényű, törvénytelen kormányának a maga célja elérésére használni szokott eszközök.

A kormány, hazánknak, magyar nemzetünknek nyilvános ellensége;*) századok óta maig a birodalmi osztrák-kormány egész tehetségéből minden törekvését oda irányozta, hogy egykor Magyarország megszűnjék önálló ország lenni, s Ausztriával eggyé olvadjon, s a magyar nemzet e földszinéről elenyésszék... Ezt ohajtja ma is, ide törekszik mai napig; ennélfogva világos, hogy mindazok,

*) Már főlebb látszik, hogy e sorok 1864-ben irattak.

kik a kormánynak mint ellenségünknek, magukat akár hivatalos címü, akár más nemü eszközeiül felajánlják, éppen úgy ellenségei a hazának, a magyar nemzetnek, mint a birodalmi kormány; eszerint a vele együtt, egy ugyanazon célra működő emberek nem viselhetik a kormánypárt címet, hanem a dolgok valóságos természete szerint „honellenes vagy nemzetellenes“ pártnak kell szükségképpen neveztetnie, ha ugyan párt néven akarjuk említeni.

Komolyan megfontolták-e ezt tanácsos nrak?

De önök ezt talán csak indulatosságának, ellenségeskedésnek, szóval alaptalan állításnak tartják. Üssék fel önök a magyar nemzet történetének könyvét, s abból ha fáradságot nem kimélnék, állításunk igaz voltáról meg kell győződnie, ha ugyan ki nem halt önök kebléből az igazságérzet.

Ott van az octóberi hires diploma, a még hiresebb februári pátens, ott a reichsráth, s önök szemei előtt folyt le az 1861-ki országgyűlés Pesten, mely a legdicőbb országgyűléseknek vala egyike, a mik valaha Európában voltak. E gyűlés kitartha a világ és bécsi kormány előtt, mi Magyarországnak joga, kivánsága, követelése; a bécsi kormány az országgyűlést szétveré, s ha nyíltan, világosan nem mondá is, de ezt érté: nekem ne szóljatok Magyarország külön jogairól, én csak egy erős egységes Ausztriát, egy reichsratot akarok.

Hogy a bécsi kormány nemzetünknek mai napig ellensége (az udvari magyar cancelária nem igen egyéb mint amannak kezében eszköz, alig szükséges említeni is) ki józan okossággal bir, nem tagadhatja.

Igy önök mindnyájan ellenségünk kezében, hazánk, nemzetünk ellen használt eszközök.

Habár önök a kormány által vannak is kinevezve, Pestváros érdekét (közvetve a hazáét is) nagy mértékben mozdíthatták volna elő, mert az aldunapart eladását a város java kereskedelmi pénzügyi, szépitészeti s egészségi szempontból kívánja (ugyanis azt csak nem lehet kurtólniök, hogy önök saját érdeke kívánja ezt). Csak egy vagy legfölebb néhány óra kellett volna arra, hogy válaszszanak: a fővárosnak (s általa a hazának) használni lesz-e jobb, tanácsosabb, vagy ártani; két út volt önök előtt: az egyiken indulva a nemzet hálájára tették volna magukat érdemesekké, sőt halhatatlanságot biztosíthattak volna maguknak: a másikon indulván kárhozatra jutottak, s a nemzet gyűlöletét szerezték meg maguknak; de ez még nem minden, mert eljő az idő, midön eljárásukért számolandanak.

Mily nagy, mily dicső fiai volnának önök a hazának, ha az aldunapartot illető négyes szempont helyett Pestváros közönsége színe előtt ily nyilatkozattal léptek volna fel: „London és Bécsvárosok belvárosai oly régi Chaosok, tömött labyrinthok, hogy azok már nagyszerűen széppé nem lehetnek soha; Párizs fölé is a hatalmas szellemű Napoleonnak kelle születnie, hogy a roppant chaosban néhány utcát vágva, némi világot önthete. Mi azon erős meggyőződésünkből kiindulva, hogy minden törekvés a magyart az osztrák némettel egygé olvasztani sikeretlen lesz, (mert tüzelem és vizelem egygé soha nem lehet.)

Elhatároztuk magunkban, a még ifju Pestvárosunkat, jelesen a még többnyire csak apró házakból álló

belvárost teljesen újjá teremteni; im előterjesztjük a tervet, szabályokat, mik szerint majd oly nagyszerűen széppé épülend, hogy a világon párja nem lesz.“ Óh de önök nem akartak így nyilatkozni, nem riadtak vissza, nem borzadtak el megkezdeni a gonosz munkát, a sokat szenvedett haza fővárosában, hogy innét terjedjen el az egész országba, igen, megkezdék önök, mert . . . de önök tanácsnok urak s mások is sokan, kik vést hozható ösvényen járnak (melyen még vissza fordulhatnak) abban biznak, hogy jelen állapotunk jobbra nem változik, mindig így marad, vagy ha ugyan változás áll majd be, más nem lehet mint az, hogy előbb utóbb a reichsráth mindent összeolvaszt, más részről pedig a magyarnak nagylelkűségében biznak, és ennél fogva nem kell attól tartaniok, hogy valaha a büntetés utol érhetné.

XIII.

A töröknek 1396-tól 1699-ig jelesen a karlovici békekötésig tehát 300 éven át ellenünk folytatott harca alatt sok derék magyar hullott el. Az osztrák rendszer ellen viselt forradalmi harcokban is nemzetünk sokszor megfogyatkozott, de a hősök vérével öntözött föld mindig megtermi derék fiait, a harcok tehát kevesebbet ártottak; egyesek (bár sokan) hullottak: hanem az osztrák birodalmi kormány politikája, ármánya a nemzetet egészben pusztítja s pusztítja jelenleg is, mert a magyar nemzet őszinte, nagylelkű, e nemzet tulajdonával mind ellenégei mind saját gyermekei visszaéltek.

Végre el kelle jutnunk azon öntudatra, hogy nincs

nekünk oly veszedelmes ellenségünk, ki annyira pusztítana bennünket mint saját hibánk, a nagylelkűség.

Legyen az magában bármily szent, dicső, a miből s mi által a nemzetre s a hazára kárhozat árad, bűnné válik, ekkép nemzeti bűnné vált végre a nagylelkűség; ha élni, dicsően élni akarunk, ezt le kell egy időre vetkezni; ez erős hitünkkel, meggyőződésünkkel vált, és ez az egyedüli hit, mely bennünket politikai, földi életünkben üdvözítend.

Mi részünkről a vérengzéstől visszaborzadunk, a halál büntetést örökre megszüntetni ohajtjuk, mert csak Isten az életnek és halálnak ura; de a hon ellen vétkezőket büntetni kell; mert nincs más választás: vagy a jó polgárok, hazafiak, szóval ártatlanok, büntessék a vétkeket, vagy ha ez nem történik a vétkesek büntetik a jó hazafiat, ártatlanokat.

Hány embert végeztek ki mint bűnöst, kiktől később bekelle vallani, hogy ártatlanok voltak. Hány hazafit végeztetett ki az osztrák kormány csak 1848 óta is, kik nemhogy bűnösök voltak volna sőt hazafiúi erényekkel tündököltének; senkinek nem ártottak, csak kötelességüket teljesítették, midőn hazájukat s alkotmányukat törvénytelen ségek ellen védelmezték; hány szabadságos katona került 49 óta bitófára azért, mert a kormány azt a vészes politikát is gyakorolja, hogy a már kiszolgált katonákat sem bocsátja el végképp, hogy a kenyérkeresésnek állandó módját választhatnák, a kormány függőben tartja őket, hogy minden órán fegyver alá parancsolhassa, de kenyeret nem ad nekik, tehát vagy rokonaikon élődnek, vagy ha azok nincsenek, hogy élhessenek, kény-

telenek lopni, rabolni, az ilyenek is többnyire ártatlanul szenvedik a halált.

Mi soha nem mondanánk halálítéletet, hanem meghagyva kinek-kinek rongy vagy becses életét, a hon ellenségeinek homlokára a bitófa cimerét süttetni javasoljuk, hogy kiki ismerje meg őket, s valahányszor ilyeneket látnak, polgári szent kötelességük teljesítésére emlékeztetve legyenek.

Pestváros tanácsa s más hivatalosorsosaik, meg azok kik a hazán kívül laknak, hogy kötelességük elől menekedjenek, el ne bizzák magukat.

Ha a kormány bünteti hazánkban a kitünő jobb hazafiakat, mert hazájok iránt tartozó szent kötelességüket erélyesen teljesítették, (és sokat közölök halállal is büntetett) tehát ártatlanokat : miért ne büntetné végre valahára a nemzet azokat, kik a haza ellen működtenek ; miért ne büntetné, ha nem is hallállal, hanem azzal, hogy homlokukra az árulás bélyegét süttesse ?

Maguk tanácsos urak kénytelenek vallani, az ész kényszeríti ezt vallaniok : büntetni a jókat, ártatlanokat, s nagylelkűen megbocsátani a gonoszoknak, annyit tesz mint felforgatni a természet örök rendét s törvényét ; letiporni, s kiirtani az igazságot.

Hogy nemzetünk e természetlenséget rég idő óta gyakorolja : most már bőven szedheti keserű gyümölcsét. Alig van józan itélettel bíró ember, ki a nemzeti romlásnak valódibb okát adhatná, mint a tulságig feszített, már-már bűnné vált nagylelküséget.

Mi lelkünk mélyéből ohajtjuk, hogy hozzánk Ausztria és közös uralkodónk közt a kiegyezkedés valahára meg-

történjék, és pedig egyedül, tisztán a személyes unio alapján; hogy a magyar korona-állam az osztrák örökös tartományok egymástól tökéletesen függetlenek legyenek, de nem hisszük, nem birjuk remélni, és pedig azért nem, mivel az uralkodócsalád gyermekeit, nem igen nevelték oly elvek szerint, melyeknél fogva Magyarország iránt, kellőkép méltányosok, igazságosok tudhattak volna lenni; ritkán csepegtettek beléjük oly tanokat, miknél fogva el tudnák, elakarhatnák ismerni, hogy a birodalomnak hatalmát, erejét, jelentőségét Magyarország képezi, alkotja. Az osztrák államférfiak, publicisták, hirlapisták nagyobb része keblében a magyar iránt csak gyűlölséget táplál, ha nem tudja is mért, hanem csak azért, mert anyja tejével szopta, és mert gyermekségétől fogva így szoktatták.

Ismételve mondjuk, hogy a kiegyenlítést, békés megoldást ohajtjuk, miszerint az csak egy ártatlan embernek vérébe se kerülne: de nem hisszük, mint mondók, mert az osztrák államférfiakban nincs meg a méltányosság.

Egy szörnyeteget, a gonosz tanok monstrumát akarjuk végrül említeni: a birodalomnak osztrák emberei már századok előtt hirdették s az óta mindig terjesztik a magyarok csüggesztésére, és ama szörny ez: „Magyarország Ausztria nélkül fen nem állhat“ (az ellenkezőrül, hogy Ausztria Magyarország nélkül csak jelentéktelen tartomány, mélyen hallgatnak.)

E gonosztan az 1861-ik évben már csak Majláth gróf ajkairól hangzott a felsőházban az országgyűlés végén.

Nemde tanácsos urak e gonosz tant önök is eszte-
lennek, és a mellett hamisnak ismerik, mert nem cáfolta-e
meg az 1848 és 49-ik év ?

XIV.

Hiszik-e valóban tanácsos urak e jelen állapot tar-
tosságát ? nem tudjuk, de a magyar nagylelküségére ne
támaszkodjanak.

Önök tanácsos urak mint a fővárosnak igazgatói,
részben bírák is, általánvéve törvénytudók, s mint ilyenek
tudják, hogy a haza iránt tartozó szent kötelességük el-
mulasztása éppen úgy a honárulási bűnök közé tartozik,
mint akármely cselekedet vagy tett; mert nem vilá gos-e,
hogy a honnak csak úgy árt az, aki nem teszi meg, amit
elmulasztania nem szabad, mint az, aki azt teszi amit
tenni nem szabad; sőt a mulasztások forrásai a
honárulási bűnöknek: ha kötelesség mulasztók nem vol-
nának, tettes bűnösök nem lehetnének; azaz ha vetemed-
nének is honellenes cselekedetekre, nem lehetne (igen
ritka esetet kivéve) foganata.

A nagyszámu honpolgárok kötelesség mulasztásá-
nál fogva sülyedt a haza e szánandó állapotba, melyben
most van. Ha mindazok a honpolgárok, gazdag urak, kik
külföldön lakva, tartózkodva, pazarolják a haza zsirját
kikről a költő ezt mondja:

„A miként ti e szegény hazából

Magatok számúzitek;

Vesse úgy ki csontokat a sír

S a mennyország lelketek !“

ha mondjuk mind azok, kik külföldön laknak, birtokaikon a hazában polgártársaik közt élnének s őket példáik által tettel, szóval a haza iránti kötelességre buzdítanák; törtenhetnének-e a hon ellen intézett annyi bűnös cselekedetek, ki merné azt ekkor tenni?

Őnökhez sorozzuk tehát mindazokat, kik a hazán kívül lakván, kötelesség mulasztással vétkeznek a haza ellen.

Intjük önöket bár kik legyenek, akár a honellenes kormány zsoldjában álló öncselekvőleg is működő eszközök, akár pedig a külföldön a szegény haza zsirját pazarlók, szálljanak magokba még nem késő; tegyék szívékre jobbokat, hallgassák meg a keblökben lakó eddig durván elnémitott kis bíró sugallatát, s kövessék azt; térjenek a haza iránti kötelesség útjára a honnét már apaikban letevédtenek.

Közelget a válságos időpont, jelek mutatkoznak mik nagy eseményeknek előhírnökei.

Mint főlebb is említők, nem hihetjük, hogy az osztrák állam férfiak jogszerű követelésünkbe beleegyezni eléggé méltányosok, igazságosok lennének. Mi pedig a pusztán személyes union túl hajszálnyit sem engedhetünk; s a nagy nap, történetünknek legnevezetesebb napja beálland. Schmerling miniszter úr az „egységes erős Ausztria“ elven nem tágítva Magyarországot arra fogja kényszeríteni akarni, ezt Európának minden miniszterei együtt véve sem tudnák rábirni arra, hogy a reichsrátba menjen. Azt a nemzetet, melynek szittya ősei ellen Krisztus előtt 300 évvel Nagy Sándor hadai Ázsiában sükeretlenül harcoltanak; utána a római consulok majd a császárok viseltek

kegyetlen hadjáratokat, s bár a szittya magyarok több ízben csatát is vesztek, de őket meghódítani Róma mint a világ urának nevezett hatalmas Róma sem bírta; azon nemzetet, mely IV. László király alatt mint Habsburg Rudolfnak szövetségese a hatalmas Ottokárt csehek híres királyát legyőzte, (ki maga is a csatatéren maradt) tartományait elfoglalván Habsburgnak engedte át, s eképp az osztrák birodalom hatalmát megalapítja; azt a nemzetet, mely az 1740-ben s majd az 1756-ban kezdődött hét éves háboruban az osztrák összbirodalmot Mária Teréziának megtartá; azt a nemzetet, mely 300 év folytán Európának, a civilizációnak, az európai keresztény emberiségnek az ozmán hatalom ellen védbástyául szolgált; végre még egyet mondunk, azon nemzetet, mely 1848- és 49-ben bár készületlenül kelle fegyvert ragadnia, s bár a nagyok és főbbek közül kevesen vettek részt a fölkelésben, sőt némelyek még ellene is voltak: s mégis nem csak az osztrák hatalmat győzte le s űzte ki a hazából, hanem még az ellenünk föllázított horvát, szerb és román ajkú testvéreinket is legyőzte és engedelmességre bírta; mondjuk, hogy e nemzetet gyurja a reichsrátba, s olvassza Ausztriával egygyé Schmerling minister úr, azt hinni nem csak nevetség, hanem örültség volna.

Igaz, hogy nagyjaink közül sokan elkorcsosodtak, pulyákká lettek s példájuk a nemzettest egyrészében nagy rombolást vitt végbe, s ezekre vél Schmerling úr biztosan számíthatni? de mikoron a tárogató megriád, ezek is észre jönnek s a kormány táborát oda hagyják.

Az isteni gondviselés sok nehéz megpróbáltatásnak tett ki bennünket, s mindenen diadalmasan estünk át.

Meg van írva:

„Él az a magyarok istene, hazánkat

Átölelve tartja atyai keze;

Midőn minket annyi ellenséges század

Ostromolt vak dühbel: ő védelmeze.“

Isten nem ok nélkül vezérlé e földre Ázsiából három izben nemzetünket, s tartá meg minden viszontagságok között; számára nagy szerep van föntartva. Thieri Amádé is ama nagy hirü franczia író „Atilla“ címü könyvében írja, hogy az europai nemzetek között a magyarnak van legdicsőbb jövője.

A midőn a válságos nap ránk virad, s ha Schmerling kormánya elbizakodtságában megátalkodik, nem enged, s jogszerű követelésünknek ellene szegül, s a magyart ellenállásra, forradalmi térre kényszeríti: a rögtön alakuló ideiglenes kormány, vagy forradalmi bizottmány önöknek a nemzet nevében, önöknek tanácsos urak s más hasonló bünösöknek talán megbocsát.

Mi részünkről ohajtanók, hogy a magyar nagylelkűség a nagy napon utóljára még egyszer bocsánatot hirdessen mindazon politikai bünösök számára, kik a kitűzendő határnapig a köteleesség útjára visszatérni sietnek, szilárd határozatban, ünnepélyesen jelentvén ki, hogy jövőre a nagylelkűség gyakorlata meg van szüntetve, csak a szigorú igazság fog uralkodni.

Midőn a kegyelmet hirdető nagylelkűség szózata az országot egyik szélétől a másikig át fogja hatni: azok, kik a bünfertőben még egészen el nem merültek, sietnedek a kegyelemben részesülni. Némelyek, kiknek nem maradt már annyi lelki erejük, hogy önként tértek volna

meg, hálaköszönetet mondanak majd, hogy a szigorú igazság kemény parancsa még képes volt őket a nemzetnek jövőre hasznos tagjaiul visszaadni.

A megátalkodott gonosztevőkön végrehajtatván a szigorú igazság szerint kimondott ítéletek, villámgyorsan jutnak el palotákba és gunyhókba és mintegy korbácsolva hajtják köteleességük teljesítésére azokat, kik még eddig tétováztnak.

Igy történnén, a megtért bűnös ott ahol lakik, vagy a többi nép élére áll, vagy közé sorakozik, senki el nem maradván: mindenkinek, ha csak sulyos bot lesz is kezében sokasága által az ellenséget fegyverének rögtön letételére bírja, s a nagy munka így néhány hét alatt végbe fog menni; az ellenség mindenkorra meg lesz semmisítve, mert mikor mindenki a maga helyén megáll s köteleességét teszi, az egész nép mindenható; neki senki nem állhat ellene. S a világ akkor oly csodának lesz tanuja, melyet a történet lapjaira még eddig nem irtak vala.

A forradalomnak dicsőséges diadala után a nemzetgyűlés legelső teendőjének tartjuk azt a gonosz betegséget gyökerestől kiirtani, mi a nemzetet lassu méregként sorvasztja, pusztítja, miben önök is tanácsos urak s önökkel mások is százan meg százan szenvednek; mely ragályos betegség csak az újabb korban támadt s orvosolhatlanul terjed tovább-tovább a nemzetnek egyes tagjain és ez a betegségek legiszonyatosabbja a c i m k ó r.

Kit e betegség megtámad, az képes a honárulási nemzetellenes bűnök minden nemeire vetemedni; eleinte köteleességét mulasztja el, azután cselekvőleg halad a bűnökben tovább-tovább, elveti nemzeti öltözetét; jó szo-

kásait idegen rossz szakkal cseréli fel; felséges szép magyar nyelve helyett idegent beszél; idegen irodalmot pártol sat. képes bármily honárulási bűnre vetemedni.

E rákfenének okát kell megsemmisíteni; a bajnak gyökerét kiirtani vagyis magát a forrást kell betemetni, hogy abból soha se buzoghasson többé: törvényképen kellene kimondani, hogy mindenek tetszés szerint cizmezgethetik egymást mint veszekedés közben káromló szavakkal szokják kölcsönösen a titulákat egymás ellen szórni.

Betemetve lévén maga a forrás, a pestises cimkór-ság megszűnik, s evvel enyésznek el az előítéletek, melyek szerint a címzetes emberek a munkát szégyenlették és csak azok tartatának mivel embereknek, kik természeti rendeltetésükről megfelelkezve nem munkálkodtanak.

Sem Isten sem nemzet nem jogosított fel fejedelmet címeket osztogatni, mert ebből soha semmi üdv, hanem csak kárhozat származik. Ennek eltörlésével a nemzet ujja születik, s nem egy házsor támad a dunaparton (leginkább csak a tanácsos urak érdekében), hanem a testvérfőváros egészen épülend világ csodájává.

Nem leendvén címzetes, előítéletes henyélő osztály a nemzet kebelében, mindenki munkálkodik, amikor be-teljesedik a költő proféciája:

„S a nemzet isten képe lesz,

Nemes, nagy és dicső,

Hatalma, üdve és neve

Az éggel mérkező!”

XV.

Fővárosunk ügye az egész országé is egyszersmind, ezt tehát a törvényhozásnak fel kell karolnia s a testvérváros közönségével egyetértve, oly intézkedést tehet, miszerint ez idővel egész Európában páratlan, szép s nagyszerű fővárossá fejlődhetik anélkül, hogy most eleve ahhoz pénzsegélylyel járulna. Nézetünk szerint kezdetül elegendő, ha az országgyűlés testvérvárosok hatóságaival megegyezve határozatul mondja ki: új házat nem építhet senki addig, míg a terv el nem készül, mely szerint a testvérváros ujjá építésének történnie kell; s ha ehhez azon országos határozat, mint előleges kedvezés járul, hogy mind azon nagyobbyszerű házak, melyek majd szabályozási terv szerint épülnek a testvérváros egész területén, 40 évig adómentesek lesznek.

Józan észszel senki sem állithatja, hogy a testvérváros közügyeibe csak azok folyhatnak be, kik saját házzal birnak, hanem befolyási joguk van mindazoknak is, kik nem maguk házában laknak, mert hiszen ha lakók nem volnának, ha ezek házbért nem fizetnének, mi lenne a házbirtokosokból? épülhetnének-e nagyszerű házak a kis számú dúsgazdagok palotáin kívül?

Az egész országnak nagy számú sokasága lakja felváltva a fővárost, tehát fizeti a lakbért; itt van a tanuló ifjuság nagy része, a nemzet virága; itt a főtörvényszékek; itt leend a kormány, s fejedelem; az országgyűlés stb. tehát kétségtelenül mindjájának joga van ahhoz szólni milyenné kívánja a várost alakítani, mindjájának

érdekében áll, hogy a város lehető széppé, lehető nagyszerűvé váljék, s lehető legjobb levegője legyen.

A főváros nagyszerűségének egyéb főkéllékei, tényezői közé tartozik az, hogy Pest belvárosa szabályosan épüljön, s főkép pedig az, hogy az aldunapart sétánynya varázsoltassék, mert a felséges Duna mellett ily sétány csak magában is minden Európai fővárosok fölött Budapestet kitünteti.

Az országgyűlésnek tehát joga van s kötelessége is mindjájunk nevében kimondani, hogy a pesti aldunapartot addig beépíteni nem szabad, míg majd ez iránt a városi közönség mint tulajdonos, és országgyűlés közösen intézkednek.

A város vigadót (redoute) épít; kaszárnyát épít (üllőiuti kaszárnya); színházat épít; a városligetet mulató helyül hagyja, abban tavat ásat s t. b. mindez együtt sok pénzbe kerül, azt a sok pénzt a város másra is fordíthatná, de a közönség java, érdeke, kényelme éppen csak ezekre fordítatni kívánja.

Az aldunapartot is telkekre osztva ellehetne adni, annak árát másra lehetne fordítani: de nem vagyunk képesek oly valami más intézkedést gondolni mi a városi közönségre nézve üdvösebb volna, mint az, ha az aldunapart felséges sétánynya varázsoltatik, melyet a város népének nagy része közel ér, hova pár percz alatt reggel estve kimehet üde léget színi, hol az ifju sarjadék tombolhat, erősödhetik, s izmosabb nemzedékké válhatnak; honét a jó üde lég a város mélyébe is eljuthat, főkép, ha mikor a belváros is szabályozva leend, s azt a dunapart-

ról egyenes, kellő tágas utcák keresztül vágják, melyeken a jó úde lég akadályozatlanul terjedhet tovább.

Alig birtunk saját szemeinknek hinni, midőn olvastuk, hogy a városi tanács (kinevezett hivatalnokok testülete) mely a várost nem képviseli, elhatározta az aldunapartot eladni (mely nem övé); és még inkább bámultunk midőn azt is olvastuk, hogy (a budai királyi helytartótanács?) megengedte a pestvárosi tanácsnak az aldunapart eladását. Hol vette a Helytartótanács e jogot, miszerint valamely testületnek megengedi, hogy másnak tulajdonát eladhatja? Efféle joga a világon egy kormánynak vagy fejedelemnek sincs, lehet hatalma, ereje erőszakkal elveheti, de joga nincs eladhatásra engedélyt adni.

Erős hitünk szerint az isteni gondviselés nem azért tartott meg egy évezrednek minden nehéz viszontagságai között, hogy most nyakra före siessünk mindent megtenni a mi még megtéve nincs, hogy kövessük vakon a külföldet szédelgéseiben, hanem azért tartott meg a nehéz megpróbáltatásokon keresztül vezetve, hogy fokozatos természetes fejlődés által legyünk végre oly nemzetté, mely majdan minden nagyban nemesben más népeknek például szolgálhasson.

Nem lehet tehát célunk minél előbb sok törvényt rögtönözni, hanem komolyan megfontoljuk, minő intézkedések vezethetnek lassan bár de biztosan rendeltetésünkhez.

Tapasztaljuk, hogy főkép városokban a nagy tömeg testben lélekben satnyul, korcsosodik, oda kell tehát mindent irányozni, hogy a korcsosodás terjedése megaka-

dályoztassék, s hogy az intézkedések az állampénztárnak ne csak terheltetésére ne legyenek, de sőt annak részére még jövedelmezzenek is.

XVI.

Pestvárosnak a folyó 1864-diki évben 64.253 frnyi deficitje van, vagyis ennyi kellene még a pénztárba, hogy az évi költségeket mind ki lehetne fizetni. Merénynek, még pedig bünös merénynek mondhatjuk a várostanácsnak azon tettét, miszerint nyilvánossá meri tenni, hogy ez évben 64,253 fr. deficitje van.

De a tanács e miatt nem fél, nem aggódik, nem retteg, mert tudja, hogy ostromállapotban vagyunk, a mikoron öt e miatt kérdőre vonni senki sincs feljogosítva; — tudniillik sem maga a tanács, sem országos kormány erre senkit fel nem jogositott.

De a jog meg van a polgárok keblében, honnét soha ki nem veszhet, csak el vannak követelő szavai néha mint jelenben is fojtva.

Ha alsóbb rendű munkás polgárok sokasága közül szólalnának fel többen vagy kevesebben a tanácsnak e bünös merénye ellen, őket valószínűleg mint lázadókat, rebelliseket a Károlykaszárnnyába hurcolnák s családaiak a nyomornak volnának kitéve, mert ha a családfő, ki kenyeret keres, börtönbe kerül, miatta vagy általa kedvessei tönkre vannak téve.

Ha az előkelők, vagyonosok, gazdagok szólalnának fel, szavok nyomatékosabb volna s foganata is lenne, és valószínűleg ezeket be sem börtönöznék, de ha ez tör-

ténnék is, a börtönben csak kényelmüknek egyrészétől volnának megfosztva és családaiak sem szenvednének szükségét. Sajnos, hogy Pestnek gazdagai, paloták birtokosai, annyira megfélemedtek polgári kötelességükről, természeti jogaikról; miszerint elpuhulva, engedik városuk tanácsát cselekedni amiként annak tetszik, s a bajnak elejét nem veszik; a tanács mind inkább neki bátorodva, a vagyonos polgárok meghunyászkodása által mintegy buzdítva mind tovább-tovább megy, míg végre a sokaság türelmét veszve lázadásba, forradalomba tör ki, amidőn a budai várból, a Gellérthegyről bombázzák a kényelembe sülyedt, elpuhult birtokosok palotáit: s a sokaság majd talán kárörvendve kiáltja: ugy kell nekik! mért voltak oly gyávák, mért engedték a dolgot ennyire jutni.

Pestváros tanácsát bármi kázhozatot, gonoszat követett el, a város és közvetve az ország ellen, a hatalom szuronyai védik. Csak közakarát segíthet a bajon. És mert sajtó útján sem nyilatkozhatunk, hacsak sugya is előszóval elpanaszoljuk egymásnak bajainkat, kölcsönösen nyilatkoztatjuk érzelmeinket, mondván: ha a várostanács ekkép gazdálkodik, s a községre csak egy évben is annyi deficitet ró fel, a gyászos következtetések okvetlenül beállnak.

XVII.

Minden csekély község előljárósága tudja, kell tudnia, mennyi a községnek rendes, bizonyos évi jövedelme, és mennyi kiadása; az év végén maga teszi a számadást,

s egyuttal megcsinálja a jövő évi költségvetést. Pestváros tanácsa is kétségkívül megcsinálta, s tudván menni az évi jövedelem, ahhoz kellett az évi kiadást alkalmazni.

Megtörténik néha, hogy az évek során mindig bizonyosan befolyt jövedelmek egyrésze balesetek, vagy elemi csapások miatt elmarad, az évi kiadások pedig olyanok, oly szükségesek, hogy halasztást nem szenvedhetnek, tehát ideiglenesen, rövid időre valahonnét fölveendett kölcsönnel kell a támadt deficitet helyreütni; de éppen az elemi csapások, balesetek azonkívül, hogy az évi bizonyos jövedelmet csökkentették, még sok kiadásokat is vontak maguk után, míg véletlenül történvén az évi rendes kiadások között helyet nem foglalhatnak, de a mik a község részére nagyon károsok s azokat az előbbi karba tenni mulhatlanul szükséges; s hogy ez szinte történhessék újra kölcsönnel kell a deficitet pótolni s magától értetik, hogy akkor a lakosság, a közönség beleegyezése, illetőleg felhatalmazása kívántatik.

Hol s a meddig jog és igazság az embernek kebléből ki nem halt s a közigazgatás e fogalmak szerint történik, a lakosság meg nem bizza az előjáróságot azzal, hogy ez tetszése szerint intézze a község pénzügyeit; az ily megbízás eszeveszettség volna.

Jelenben a provisorium, bizonyos neme az ostromállapotnak léteztvén, az önkényü hatalomnak eszközei uralkodnak a községekben; ezek tetszésök szerint rendelkeznek a községek vagyona és pénzügyei fölött; őket most számadásra nem vonhatjuk.

De azért megkérdezzük ám: bedugultak e Pestvá-

ros jövedelmeinek csatornái, forrásai? vagy bedugultak-e csak némi részben, hol, miként, mért? semmi ilyesről nincs tudomásunk. Vagy elemi csapásokban károkat szenvedett-e Pestváros? Semmi ilyes nem történt.

A szántóföldektől járó haszonbért fizetik; a helypénztbérllő fizeti arendáját; sat. az adót — mi a legfőbb jövedelem — fegyveres erővel hajtja be egy krajcárig a nemes tanács; nincs, nem maradott hátralék.

Honnét tehát az évi roppant deficit? Talán sürgetően szükséges javításokat, építkezéseket tett a tanács, Pestváros népének érdekében és javára, s oda ment fel a költség, mi most a pénztárban hiányzik? — Nem, Pestváros tanácsa máson járhatja eszét, nem azon, mimódon eszközölhetné a közönség javát.

Igaz, a városházra még egy emeletet építettet, — de nem azért mintha az szükségessé vált volna s a városnak szolgálna hasznára, hanem, hogy a hivatal szolgálati személyzetet az ellenséges kormány embereivel szaporítsa, az új emeletben alkalmas helyök legyen.

Igaz, a tanács a redoute épületet részben felépíttette, de e célra külön már egy milliónyi költsönt vett föl, tehát nem ez okozta a költség hiányt. És kérdjük szükséges a redoute? ha annyi év óta ellehetett nélküle a város, nem kellett volna-e azt elhalasztani akkora, midőn a városi közönség választott előljáróival együtt gyűlésileg majd maga határozhatja el, hozzá lehet-e és kell-e annak felépítéséhez már fogni, vagy nem. Vak az, ki nem látja, kába, oktondi az, ki át nem látja hová van a Pestváros tanácsának főbb törekvése irányozva: oda hogy ekkép magának is gazdálkodhassék.

A redoute felépíttetése, a városházra épített emelet; a kir. curia felépítéséhez oly készséggel való járulás, melyet a tanács, jelesen elnöke a polgármester tanusított, azon határozat, miszerint az aldunapart eladatása szükségessé vált: világos tanuságot tesznek arról, mi szándéka, mi célja van a tanácsnak: az, hogy mindazok ohajtott, s terv szerint kicsinált alkalmul szolgáljanak zsebelhetésre.

Ámbár, mi a veséket nem vizsgálhatjuk, de jól ismerve a bécsi kormány politikáját; hazánk zsirjának kiszivattyuzására, meg a magyar nemzet megrontására irányzott rendszerét: bátran merjük vallani, hogy a tanács maga más célokra fordítá azt a mi hiányzik és nem oda hova kellett volna, de ez nem egyszerű elidegenítés, hanem mi azt más nemü gonosz tettnek, borzasztóan bünyös merénynek magyarázzuk, a mit majd alább fejtegetünk.

XVIII.

A hazának majd egyik majd másik vidékén, sőt néha több táján is egyszerre van a rögtönítelő törvényszék kihirdetve: mely bíróság halált mond ki azok fejére, kik rablásokat, betöréseket követtenek el.

Pestváros tanácsa nem fogja magát vádolni s elítélni, más bíróság pedig fölötte most nincs. Mi ugyan vádoljuk s velünk ezren meg ezren emelnek vádat ellene s mondunk ítéletet fölötte, de most azt végre nem hajthatjuk.

A budai kir. helytartóság számadásra vonhatná a

dificit miatt, de ha ismerjük ez országos hatóság rendeltetését, nem kívánhatjuk tőle, mert a bécsi politika s kormány rendszerénél fogva neki is oda kell törekednie, hová Pestváros tanácsa törekszik.

Nem tévedünk talán, ha azt állítjuk, hogy azoknak legalább is fele, kiknek életét a rögtönbiróságok kioltották ártatlan volt; ha volt is vétkük, de nem oly nagy, hogy halált érdemeltek volna.

Jónak látjuk e helyen a nagyfontosságú tárgy fölött gondolkodni s rövid vonásokban érinteni, miként lehet ama szerencsétleneknek legalább fele ártatlan.

Nem lehet célunk azt fejtegetni minő fogalmak szerint, minő eszméknél fogva fejlődött, alakult polgári társaságunk azzá, a mi az jelenben: sem azt nem akarjuk vizsgálni, miként készülendett meg századok hosszu során át ez az állapot, mit mai időben polgárisodásnak, miveltségnek szokás nevezni, hanem csak azt mondjuk, hogy a polgári alkotmánynak alapjaiban meg vannak a hibák, s a miveltségi állapot rossz és jó vegyületéből keletkezett s a nagy baj abban rejlik, hogy az emberek nem irányozzák cselekvésüket a rosznak gyökerestől való kiirtására, hanem megelégesznek avval, hogy a rosznak gazdagon, buján sarjadzó galyát, hajtását nyesegetik itt ott, de maga a rosznak fája annál jobban meggyökeredzik, erősödik.

A polgárosultság, a miveit állapot szemünk előtt van, látjuk, de nem csak látjuk érezzük is hatását, izleljük gyümölcsét is.

A miveltségi állapot a polgári nagy társaságban külön osztályú embereken tűnik fel.

Kik a művelt osztályú emberek közzé tartozni akarnak, s valóban már tartoznak is, következő főbb ismeretű tulajdonságokkal kell birniok : címekkel vannak felruházva, a nagy sokasággal nem érintkeznek, ruhájuk szüntelen változó, cifra ; szokásaik a nagy sokaságétól különbözők, gazdagoknak kell lenniök, s a mennyire ezt el nem érhetik, oda kell törekedniök, hogy gazdagoknak legalább látszassanak ; — az őket megkülönböztető kellékeknek legfőbbike úgy szólva . . . koronája az, hogy nem dolgoznak ; ez osztálybeli nők, anyák gyermekeiket magok nem szoptatják, nem nevelik, nem tanítják, ez hozzájuk nem illő foglalkozás volna ; hanem e miveltségi állapot szükségessé teszi, hogy szegény sorsú lányok legdrágább kincsüket a szüzességet vetkezzék le, megszületett saját gyermekeiket elvessék, hogy belőlök a művelt osztályú anyák gyermekeinek szoptatós dajkákul szolgálhassanak.

E művelt című osztály maga nem dolgozván mindkét nembeli fogadott béres cselédek által végeztet mindent. A mindenféle cselédség száma igen nagy. E cselédség a munkás nagy tömeg kebléből kerül ki s azon életmódtul, munkától, melyben fölnövekedett, elszakott az idő alatt, míg a művelt osztálynál cselédkép szolgált.

Más szokások ragadtak rá, a művelteknek sok nemű gyarlóságát elsajátítja ; különös vágyak ébrednek benne, s a mindenféle vágyaknak öszszege vagy lényege az, hogy ő is szeretne oly könnyen henyélve, cifrán jól élni, a miként uraságait élni látja. E magában ártatlan kívánság, mint méreg észrevétlenül támadja meg a cselédség-

nek addig tiszta lelkét s lassanként terjed és pusztít tovább-tovább.

A miveltnek címzett osztályban igen sokan vannak, kik a cselédséggel kis hiba miatt is durván, embertelenül bánnak, szolgálatukból el is csapják; más cselédek pedig önként hagyják oda uraságaikat, mert azok gögje, roszbánásmódja, igaztalansága a cselédet ingerli, láztatja.

Hogy a miveltné című osztály azon állapotban fenmaradhasson, melybe jutott, nagy támaszra van szüksége, és a támasz: az isten kegyelméből uralkodó fejedelem roppant számu hadseregével.

A hadseregbe kényszerítve sorozzák be az embert, és csekély zsoldért szolgálva nagy zaklatásokat kell el-tűrnie; a katonaságtól tehát sokan megszöknek. Más sokakat pedig a kormány maga szabadságra bocsát, hogy ne kelljen zsoldjukat fizetnie, hanem éljenek a magukéból addig, mig rájuk szükség levén fegyver alá parancsoltatnak.

Az ily szökött és szabadságra bocsátott, de bizonyos foglalkozás nélkül levő katonák száma a szolgálatból elbocsátott cselédek számához adatva nagyra rug. És mind ezeknek is együtt joguk van élni s természetes oknál fogva kívánnak a világ gyönyörüségéből annyit élvezni, mennyit csak lehet; de hogyan tehetik? kénytelenek tiltott módon megszerezni a miután vágyakoznak, tehát lopnak, rabolnak s néha ellenállás esetében gyilkosságot is követnek el. De ha az ilyenek bűnösök, kiket a szükség kényszerít, kik szegények, bujkálva pusztákon, tanyákon, erdőkben tartózkodva gyakran rettegve fáznak, éheznek, kik azért is neveztetnek szegény legényeknek,

ha mondjuk ezek bünösök, mert raboltak olyanoktól, kiknek még sok marad, kik a miatt tönkre nem jutnak; mennyivel bünösebbek azon tanácsnokok, kiknek évi jó fizetésök, kényelmes lakásuk, meleg szobájok, bőséges eledelük van, szóval semmiben nem szükölködnek, és mégis a város pénztárából így gazdálkodnak, azt a pénztárt kiüritik, mit oly sok száz és sok ezer munkás verej-
 k közt keresett forintjaival közadókép megtölteni segített, mely adót a családapa gyakran éhező gyermekeitől vonta el, s a közpénztárba tette, hogy a közjó előmozdítassék.

De a tanácsos urak a miveltek sorába számíttatván, égbe kiáltó vétükéért nem bünhödtek, s most annál kevesbbé, mert ők az urak.

Ha a budapesti deficit ellen egész erélylyel tiltakozni elmulasztanánk, a bécsi kormány ezt úgy értelmezné, hogy beleegyeztünk, vele megbarátkoztunk, s a kényszerűségnek engedve az államadósságok átvételére is magunkat elszántuk; qui tacet consentit.

Osztrák, és más, az ország érdekében működő lapok már hirdetik, hogy a viszonyok, a nyomás, a provisorium a magyart megpuhitották, s annál fogva alkalmassá lön arra, hogy a reichsrátba követeket küldjön; s a februári pátens értelmében működjék.

Megpuhitotta-e, megtörte-e a magyart a bécsi politika, majd a jövő — talán közeljövő megmutatja.

Meg kell vallanunk, hogy a bécsi politika ügyesen munkálkodott.

A magyar, ősi szép öltözetét 1860-dikban fölvette és ez öltözet maga képes volt az osztrák államférfiakat

majdnem kétségbe ejteni, hogy annyi század folytán a magyar nemzet megsemmisítésére üzött politikájok teljesen meghiusult, mert a magyart ősi ruhájában látván maguk előtt, megrémültek, tudván, hogy a viselet bár életlen, de mégis hatalmas fegyver; s tudván tovább azt is, hogy míg a magyarnak nyelvén kívül öltözete, a legfőbb kincse meg van, legyőzhetlen; ugyanis nemzeti öltözete új meg új lelket kölcsönöz a magyarnak, azért minden egyebet rövid időre háttérbe szorítván, erejüket oda összpontosíták, hogy a magyar öltözetet eltemessék, és valóban a nemzetnek s alakja, az elfajzottak, a korcsok levetették magyar öltözetüket, de a mindenható erő nemzetünk ifjúságában él és ez mintegy varázsütéssel újra megteremti azt.

Változatosság végett itt közben-közben néha már eleve emelkedettebb hangon kell kijelentenünk, hogy a deficit féle machinatiók ellen komolyan tiltakozunk, s ha deficitek fődözésére akár a kormány kész kölcsönadni, akár mástól vétetik föl e célra kölcsön tőke, meg nem akadályozhatjuk, mert ostromállapotban élünk, de kinyilatkoztatjuk, hogy azt adósságunk, tartozásunk gyanánt soha el nem ismerjük.

Sükerül-e a terv és ármány, erre magok az osztrák-államférfiak azt felelhetik, hogy majd az idő megmutatja. Mi részünkről azt mondjuk, hogy ohajtásuk soha, de soha nem fog teljesülni, ha a poklok minden ördögeit segítségül híják is; az igazságot hosszas időn át eltiporhatni ugyan, de megsemmisíteni csupán emberi hatalom nem képes. Nekünk igazságunk van, ügyünk szent, s azt diadallal, dicsően vivjük ki.

A nagy fontosságú nemzeti ügyekre nézve el van némitva a sajtó, a szuronyok hallgatást parancsolnak, de be kell az időnek nem sokára következnie a midőn az ország egyik szelétől a másikig minden jóra való polgár annál hangosabban kiáltja mit most itt pár szóban írunk; bűnhődjenek a deficit csinálók!

Mi részünkről senkire halált nem mondanánk, mint „Az aldunapart“ című iratunkban kijelentettük, de a jogtalanságok, méltatlankodások által felingerült nép sokaság nem hallgat majd az emberiségtől sugallott szelid elvekre, sőt azt valószínűleg „érzelgösség“-nek fogja gunyolni.

XIX.

A bécsi miniszterium a deficitet igen alkalmas mód-
nak látszik tartani az egyesítésre, úgy okoskodva, hogy ez évek folytán Magyarország nagyobb városait, községeit oly adósságokba dönti, miknek sulya alatt majd nem mozdulhatnak s a községek deficitjei az állam deficitjével úgy összebonyolódnak, hogy abból való kigázolhatásra nem lesz más mód mint a reichsrátba menni, azaz Magyarország ősi alkotmányával felhagyni, önállásáról lemondani, szóval Ausztriával tökéletesen egygyé olvadni; ezt hiszi és reményli a bécsi kormány, de mitől az Isten megóv bennünket.

A bécsi kormány két tényezőre látszik nagy sulyt fektetni s ezeket sükeres, csalhatlan eszközöknek ismeri a cél elérésére; ezeknek egyike a magyar nemzet főbb, miveltszótálya nagy részének elpuhultsága, tékozlósága,

koresosodása; a másik a nem magyar ajkuaknak még mindig némileg ellenséges érzülete a magyar iránt; kiket a bécsi kormány ohajtása szerint még mindég némi sikerrel izgathatni vél a magyar nemzet ellen.

A deficit nem oly természetű, hogy gyorsan segítene célhoz, oda évek szükségesek. Évek alatt pedig nagy változások történhetnek Európában. Fenyegető vészek előtt a magyar nemzet felső osztályának gyarlóbbjai, pulyái is magukba, eszükre térve megjavulhatnak.

A mi pedig a nem magyar ajkú polgártársakat illeti, ezeknek a magyar iránt viseltető ellenséges indulata éppen azon arányban kevesbedhetik, a mely arányban az állam-deficitek és adósságok, és adók nagyobbodnak.

Igen könnyen megtörténhetik, hogy más ajkú honfitársaink pár év alatt azon meggyőződésre jutnak, hogy saját érdekükben semmi sem lehet rájuk nézve üdvösebb, mint kiirtani keblükből a magyar iránti ellenséges indulatot, és anyanyelvük, nemzetiségük biztosítása mellett tanulni a haza közös nyelvét a magyart; a helyett, hogy más idegen franczia, német, angol nyelveket tanulnának.

Ha rendületlen is azon erős hitünk, miszerint Ausztriának hazánk iránt táplált reményei soha nem valósulhatnak: de meg kell vallanunk a bécsi miniszterium számításai nem rosszak, ő a magyar nemzet felső osztályának gyarlóságát egészben jól ismeri, és azt a maga osztrák céljainak elérésére sikerrel használhatja fel, a tapasztalás, az élet eléggé tanúsítja, de a bécsi kormány magát az ép, romlatlan nagy nemzet tömegnek jóraavalóságát nem ismeri, azt is oly gyarlónak hiszi,

milyen a "művelt című osztály nagyrésze, s ennél fogva nem is tartja szükségesnek számításba venni.

Nincs talán a föld hátán több oly nemzet milyen a magyar, melynek művelt osztálya egészben annyira vesélyes betegségben szenvedne, milyenben a magyar művelt osztály; e betegséget mint tudjuk, azon előítéletek teszik, mik szerint tékozlónak, fényüzőnek kell lennie; a munkát szégyelni, attól iszonyodnia kell; a nagy nemzettesttől mindenben egészen különböznie kell, vélekedése szerint, mert különben nem mondathatnék miveltnak.

Ha ti egyszerű munkás honfitársak úgy tudnátok mint mi, mily életet folytat a művelt osztálynak egyrésze, mily pazar, mily erkölcstelen, mennyire bujálkodó; utálatlaltal fordulnatok el tőle.

Hányszor gunyolódtak a lapszerkesztők közül némelyek, hogy a nemzeti muzeum kerítése annyira botránnyosan ronda, s van-e egy a dűsgazdagok közt, ki a helyett vas rácsozatot teremtene oda, de van olyan: — (ne kívánjátok, hogy megnevezzük) igen híres családbeli — ki három hónap alatt hitvány cimborák társaságában dorbézolásra, kéjhölgyekre 20,000 ftot szór ki.

Széchenyi István fiának egyike, amint arájával megesküdött, talán még az nap (a nagy urak szokásaként) feleségével útra kelt mint az újságok hirdetik, Párizson át Nápolyba ment, hogy ott töltsék a mézes heteket, akkor, midőn hazánkban elemi csapás miatt az inség hallatlan magas fokra hágott. A magyar mágnások módja szerint az ifju újházás gróf is mutogatva a külföldnek, miként szokott egy magyar gróf költeni, egy év alatt legalább

150 ezer ftot kiadott, s az vajmi jól esett volna éhező honfitársainknak.

Oly ember, vagy mi, kinek keblét honszerelem tüze soha nem melegíté, azt mondhatja ezekre: ki-ki tetszése szerint költheti el jövedelmét a mint és ahol akarja: de mi azt feleljük: mit az anyaföld édes gyermekeinek ad, a háládatos jó gyermekek visszafizetik hazájoknak. Pirulnunk kellene magunk, lelkiismeretünk előtt ha ajkainkon e szavak sikamlanának ki: jól van az igy.

Berzsenyi azt mondá „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ Széchenyi pedig „Magyarország nem volt, hanem lesz.“ A mennyire az első csüggesztőleg, a másik annyira biztatólag hat ránk.

A mivelts felső osztály valóban romlásnak, rothadásnak indult, mit fájlalunk, de a magyar nem csak a felső, miveltnek címzett osztályból áll, hanem a milliók-ból és az a nagy test romlásnak nem indult, a mi ránk nézve buzdító, vigasztaló.

A mi már Széchenyi állítását illeti, a fölött néhány komolyabb s a sokaságnak talán nem tetsző szót kell ejtenünk. Elismerjük, mi a derék honpolgár sokszerü és nagy érdemeit, mint bárki más, de nem vagyunk oly nyomorultak, hogy erős meggyőződésünk kimondását mások tekintélye keblünkbe fojthatná.

Ha azon úton halad az egész magyar nép, melyet Széchenyi kimutatott, Magyarország oly virágzó lesz milyen még nem volt; de csak az ország mint föld fog virágozni, rajta az anyagi jóllét magas fokra emelkedik: de maga a nemzet hosszú, tartós életü nem lesz, sem az Akademia, sem más intézmények dicső, nagy, hosszú jö-

vőt nem biztosítanak, ha az az életmód, melyen Széchenyin kezdve lefelé az egész miveltségi osztály folytat, átharapódik a nemzet többi rétegeibe, ha általánossá lesz. A nemzet a virágzó magyar földön a mesés magassáig emelkedő ipar és fényezés és pulyaság, kényelem ölének megsemmisül.

Egy hajszálnyit sem akarunk a boldogult nemes gróf érdemeiből levonni; de határozottan kárhozzátjuk azon intézkedést (a mi akkor tőle függött) miszerint a gőzhajtársaság igazgatósága helyéül Bécset határozta, s kezelési nyelvül a németet választá; ugy szinte roszaljuk, hogy a lánchid igazgatása helyéül is Bécset állapítá meg, és igazgatási nyelvül szinte a németet választá.

Erre és más intézkedésekre épít a bécsi miniszterium, mondván: Ime az országnak leghiresebb, legmagasztaltabb férfija Bécset ismerte el az állam központjául, s el kell ismerniök más jeles férfiaknak is minden következményeivel együtt, tehát azt is, hogy az egész birodalom népeinek az egységes reichsrátban kell képviseltetnie.

A bécsi kormánynak erre épített okoskodása azonban halomba dől, mert az Széchenyinek csak tévedésére van felállítva.

De bizunk Istenben, hogy az eltévedtek sötét agyába világot lövell s a kötelesség útjára térnek.

A „Csónakda verseny“ kezeskedik erről: az evezőlapát nem becsesebb fanem mint az ásó-kapanyél: s ha az elsőt a művelt osztály ujjab sarjadéka már megragadta, csak egy lépés még és megragadja a kapanyelet. Egy elszánt, bátor férfiú kell, ki a munka zászlóját emelje

fel s az előítéletek örökre megsemmisülvén azon nap a magyarok legdicsebb napja leend.

Készen van javaslatunk, melyet annak idejében majd indítványozunk. Csalhatlan módja az annak, miként lehet és kell a nemzetnek elpuhult, elfajult tagjait életre (hasznos és üdvös munkára) birni.

A magyar nemességet dicsőség környezi a világ előtt, hogy 1848-ban önként mondott le kiváltságairól, s szabaditá fel a jobbágyok millióit, ekkor is az fog dicsőségükre válni az illetőknek, ha készek henyeségükkel felhagyni, s munkához látni, nem várni be javaslatunkat, a mi irgalmatlanul sujtó erkölcsi kényszer leend.

XX.

A tárgy, mellyel foglalkozunk oly természetű, hogy a főlebb mondottakat szükségképpen kellett előrebo-
csátanunk.

Most a tulajdonképi tárgyra a deficitre térünk át, mihez természetesen mind az is tartozik mikből a deficit születik, tudniillik: az egész költségvetés, vagyis egyenként: közjövedelem, kiadás, adó, államadósság, t. i. osztrák - államadósság, mihez Magyarországnak semmi köze.

Magyarország közjövedelem a forradalom kitörésekor 1848-ban Fényes Elek „Magyarország leirása“ *) című mnnkájában az évi közjövedelmet ekkép adja elő 1846-ról.

*) Pesten 1847.

1. Korona és kamarai uradalmakból	3,895,019
2. Sóból	10,032,725
3. Bányákból	952,986
4. Harmincadból	5,380,375
5. Posta	184,391
6. Lotteria	513,000
7. Zálogház	72,795
8. Rendkívüli jövedelem	1,049,063
9. Hadiadó	4,395,244
10. Háziadó	5,453,125
11. Toborzásiadó	75,000
12. Királyi városok censusa	18,041
13. XVI. Szepesi városoké	18,231
14. Várépítési segedelem az egyháztól	68,000
15. Katonai végvidék jövedelme	2,053,777
	<hr/>
	Összesen 34,262,333

A mi más országos jövedelmek akkor voltak, mai nap is megvannak.

Ebből került ki minden, mi a közigazgatásra szükséges volt, idetartozván tudomás szerint akkor Horvátország is.

Lehetett-e amaz összegből minden országos költséget fődözni? megtörténhetett-e ennyiből az országglás, a közigazgatás?

Igaz, Statistikaínk megcáfolhatlanúl mutatják, s tanusítják, hogy Magyarország soha kölcsönt közigazgatásra, úgy deficit pótlására föl nem vett. Van ugyan Magyarországnak csekély adóssága, de az más nemű, közmunkákra vétetett fel.

Ha ama 34 millióból 1848 előtt kikerült minden or-

szágos kiadás, 1848 után mostanig is kikellett kerülnie; ezt senki józan észszel nem tagadhatja.

A mi különös új intézkedések, építkezések, országutak sat. történtek, mik előbb nem voltak, de az országra nézve multhatatlanul szükségessé váltak, miket hazánkra nézve üdvösöknek el kell ismernünk, azok természetesen külön költségeket kívánnak, s az országgyűlésnek lesz majdjan feladata kiszámítani, mi, mennyibe került.

Magyarország közjövödelme (évenként a főlebbi összeget véve) 1849—1864-ben mindakettőt bezárólag véve, tehát 16 év folytán 544 millió frtra rug, meg kell jegyeznünk, hogy a kisebb számokat elhagyva, csak a 34 milliót vettük, vagyis sokszoroztuk 16-al.

Ezen összegből a főlebbi 16 évi időszak alatt minden költség kikerült volna, hazánk saját kormánya alatt, valamint azelőtt is jövedelem és kiadás egyensúlyban tartá a mérleget, miként okszerű és igazságos közigazgatásnál lenni kell.

Mennyi összeget préselt ki az osztrák kormány hazánkból a főlebbi, hazánk közigazgatására elégséges összegben fölül, itt még nem írjuk le, majd alább másik szakaszban, hanem itt annyit mondunk eleve, hogy mindaz joggatlanul, fegyveres hatalommal, van Magyarországból kieroszakolva.

A főlebbi közjövödelemhez a kiváltságos nemesi osztály nem járult, de 1849-től kezdve bezárólag már az is adózott, mily roppant összeget szivattyuzott ki az osztrák kormány hazánkból a főlebbi összegben kívül, mit a közigazgatás meg nem kívánt s a mi arra nem is fordított ezennel látni fogjuk.

XXI.

Részint nem tehetünk szert oly statisztikai adatokra, melyek azt mutatnák ki világosan, mennyi közjövedelem esik külön a magyar korona-államra az öszbirodalom közjövdelméből; részint nem is szándékunk azt kimutatni, hanem csak egész átalánosságban, részletekbe nem bocsátkozva. Galetti. J. G. A. Egyetemi világrajza szerint: *)

Az összes osztrák birodalom területi nagysága 11,593 □mértöld. Ennek Magyarország ideértve természetesen a vele egyesült Erdélyt, felinél többet teszi tudniillik 6175 □mföld.

Mióta Lombardia 1859-től kezdve nem tartozik az osztrák birodalomhoz, mely 375 □mföld, annyival ujra kisebb az osztrák állam mint a magyar állam.

Ha a birodalom másik részében, azaz osztrák államban a népesség sűrűbb, a helyett a magyar állam mint láttuk nagyobb és gazdagabb. Ha meggondoljuk, hogy az ellenünk bőszyt osztrák kormány hazánkban mindentől annyi jövedelmet sajtolt ki, mennyit csak képes vala: az öszbirodalom jövedelmének nem fele, hanem jóval nagyobb rész került ki. Magyarországból mi mégis annak csak felét vesszük s a 100,000-nél kisebb sommát számba sem véve elhagyjuk az öszbirodalmi jövedelemnél, és most lássuk mennyire rugott az bezárólag 1849-től 1864-ig azaz 16 év alatt?

*) Pesten 1857.

1849	145,000,000
1850	180,000,000
1851	205,000,000
1852	190,000,000
1853	236,930,000
1854	245,330,000
1855	258,500,000

Későbbi évekről nem lévén adataink, évenként 10 milliónyi szaporodást adunk a jövedelemhez, mi inkább csekély mint nagy, ha föl vesszük, hogy például az egyenes adók rendkívül magasra emelkedtek, mert mi 1848-ban házbér-adóképp fizettünk 25 forintot, most pedig 1864-ben 50 forintot.

1856	268,500,000
1857	178,500,000
1858	288,500,000
1859	298,500,000
1860	308,500,000
1861	318,500,000
1862	328,500,000
1863	338,500,000
1864	348,500,000

Ezek össze-adatva 16 év folytán 4,236,260,000 fto tesz, ez összegnek felét Magyarország jövedelmei teszik tudniillik : 2,118,130,000 forint; ehhez adjuk a nemzeti kölcsönnnek tudniillik : 500,000,000-nak felét, (de Galetti szerint az egész kölcsön nem iratott alá, tehát a hat milliót elhagyjuk) azaz 250,000,000 fto : az egész összeg mit Magyarország jövedelmezett a kölcsönnel együtt 2,368,130,000 forint.

A dohánymonopol összes jövedelmét nem tudjuk, tehát a fölebbi összeghez még nincs számítva.

Ebből levonva azt az összeget, mi Magyarország közigazgatására szükséges t. i.: 544,000,000 frt., marad az osztrák kormány kezében 1,824,130,000 forint. Ebből ismét levonva mit talán Magyarország jólétének előmozdítására fordított, azaz ebbe vissza ruházott, tudniillik: országos főbb építésekbe, az urbéri kötelezvényekbe már eddig fizetett, mit az alföldi inség idején 1863-ban kölcsönképen adott, ide tudva mindent a mit még mást hazánk javára intézett és fizetett (ide azonban nem tartozhatnak oly intézkedések, miket az ő osztrák érdekében céljai elérésére fordított) mindezt nem tudhatván mennyire megy, mit majd az országgyűlés fog annak idejében kideríteni, hanem tegyük például inkább sokra mint kevésre 300,000 000-ra, ezt vonjuk ki azon összegből mi még az osztrák kormány kezében abból maradt, mit Magyarország neki 16 év folytán jövedelmezett; még fönmarad abból 1,524,130,000 frtnyi összeg; világos, hogy evvel nekünk az osztrák-kormány tartozik, vagy adós.

Kinek keblében csak egy szikrája van az igazságnak, kénytelen vallani, hogy a jövedelemnek azon fölöslegét, mit a közigazgatás föl nem emésztett, sem az ország javára másképen be nem ruházott, az ország igényt tartván hozzá, jogosan vissza követeli:

Midőn majd a magyar országgyűlés jogos követelésével lép fel, az osztrák ministerium roppant zajt ütve felel, mindent elmond vélt joga támogatására, csak avval nem áll elő a mit mondania kellene, hogy méltányos, igazságos tudna lenni Magyarország irányában. Nem

csak Ausztria minden sajtóját hozza ingerelt mozgásba, hanem még más országbelieket is felhasznál, hogy ellenünk rágalmakat szórjanak, kigyót békát kiáltanak; és hallani fogjuk újra mit már annyiszor hallottunk, azt a sok handabandát, szitkot, átkozódást, alaptalan vádat, de ajkaikról az igazság szava nem fog irányunkban hangzani. A majd akkor támadó pokoli zajnak rövid tartalma, értelme körülbelül ez leend: „Magyarországot meghódítottuk a hatalmas orosz segítségével. Haddal támadtuk meg, mert ellenünk föllázadt, s magát függetlennek nyilvánította, legyőztük, s előbbi külön jogai elenyésztek, megszűntek. A hadjáratra, a béke helyreállítására temérdek költség volt szükséges, arra ment fel mind az, mit ez országból jövedelmet huzhattunk, és még elég sem volt, hanem államadósságokat is kelle csinálnunk. Sem semmi köze Magyarországnak, sem joga nincs mint a birodalomba olvasztott egyes tartománynak ahhoz, hová, mire fordítottatott a közjövedelem; arról csak az öszbirodalmi képviselő reichsrátnak fogunk felelni, ha az jónak látandja mind arról számot venni.“

XXII.

Képzeljük, hogy itt maga a személyesített igazság szól, ki elfogulatlan, s nem részre hajló:

A magyar nemzetet következő dicséretes tulajdonságok jellemzik: nagylelkűség, nyíltság, őszinteség, bátorság, jószívűség, barátság, vendégszeretet, nemes büszkeség, szabad szelleműség, igazságosság, más vallásuk iránti türelem, szavatartóság: álnokságot, ármánykodást

nem ismerve századok hosszú során át hiszékeny is volt, mert embertársait egyenként s a nemzetcsaládokat magához hasonlóan egyenes lelkűeknek hitte, de évszázadokon át gyakran csalódván hiszékenysége hibájává fajult, el kezd tünedezni.

Még az ellenség is, ki a magyart közelebről megismerhette, kénytelen bevallani, hogy ez ama szép tulajdonságokkal bir.

A magyar 864 év előtt keresztény hitre tért, hitte, hogy a már rég idő óta keresztény hiten levő nemzetekben a vallás tiszta lelke buzog, hogy azok ajkairól színméz foly, tiszta igazság hangzik, legfőképp hitre ezt az osztrák német nemzetről, mellyel tözsomszéd lön, s vele okszerü érintkezésben, és viszonyban volt.

A német nép csak hamar felismerte a magyarnak emlitett jó tulajdonságait, sietett saját érdekében ösztönszerűleg e jó tulajdonságokat maga hasznára fordítani, a mit jó sikerrel folytatott s az ebbeli törekvés századról századra emelkedőben vala, magas fokra pedig akkor hágott, midőn a magyar a Habsburg családból választá királyait, s attól fogva az osztrák németnek s közvetve az egész német nemzetnek mind kedvezőbb alkalom nyilt a magyarnak jó tulajdonságait felhasználni.

Mit legnagyobb mértékben az eszközölt és segített elő, mert a magyar nemzet jó hizemüségében elmulasztá aziránt határozottan intézkedni, hogy a közös fejedelem például tiz év folytán Magyarországbán lakjék, és tiz éven át Ausztriában; ismét tiz évig Magyarhonban és így tovább.

Jó tulajdonságainál fogva a magyar elnézte, eltúrte,

hogy Magyarország mind ritkábban említették, lassanként Ausztria lett a kettős államnak (magyar-osztrák) közös neve, csak azért mivel a közösfejedelem mindig csak Ausztriában lakott s lakik maig.

Magyarország száz meg száz nemű minden bajának tulajdonképi forrása, hogy királya mindig az országon kívül lakott és lakik t. i. Ausztriában.

Ennélfogva az osztrák polgárok saját érdekükben megszokták Magyarországot csak éppen úgy Ausztriához tartozónak tekinteni, a mint Csehországot vagy bármely osztrák tartományt.

Ehhez járult még az, hogy a fejedelmek sokféle címekkel tisztelék meg a magyar főnemeseket, gazdagokat, így mindazok a bárói, grófi örökösödéses méltóságok, mik a gazdagokat Bécsbe csalogaták és ezek is ott laktak alatt mintegy tetteleg mutaták, mintha a két állam tulajdonkép csak egy volna.

A királynak künlétét pótló kir. helytartóság lassanként megszűnt hatalommal birni, fokonként, majdnem semmiségbe süllyedt: s hatalma Bécsbe, előbb még csak a kancelláriához szivárgott, utóbb az osztrák miniszterium nyelte el.

Mai napig sem létezik csak egy sornyi kölcsönös egyezkedés, szerződés a két állam között, mely arra szolgálna okmányul, hogy egy állammá olvadtak össze. Magyarország részéről csak az a megállapodás, ígéret történt örvényileg, miszerint az uralkodó családnak elsőszülött fiát (férfi örökös nem létében lány) ugyan azt ismeri el és koronázza meg, magyar királylyá, kire az osztrák államban az uralkodás száll.

A magyar fájdalmasan kezdé végre valahára érezni, hogy nemes tulajdonságaival az osztrák szomszéd tulságosan vissza élt, s a dolgok odafejlődtek, hogy nemzeti-ségét, és önállóságát, Ausztriától való függetlenségét veszély fenyegeti.

1848 ban Europaszerte mozgalmak támadtak, s a magyar tespedéséből most már ennél fogva még inkább fölébredt, és honárulási bűnnek tartotta volna a kedvező alkalmat föl nem használni arra, hogy ősi alkotmányát, függetlenségét veszélyeztető visszaéléseket egy csapással kiirtsa: és így születtek az 1848-iki törvények, melyek ősi szokás szerint törvényesen megkoronázott király V. Ferdinánd szentesített.

Ezen új, törvényes király által szentesített törvények megsemmisítésére a bécsi vagy osztrák-kormány elkezdte munkáját, legelőbb is a különajkú horvát, szerb és román testvéreket lázítván föl a magyar ellen, véres polgári háborút idézett föl; ez volt az első, gonosz, jogtalan lépés Ausztria részéről.

Magyarországnak teljes, tökéletes joga volt polgári alkotmányát javítani, az elavult törvényeket megsemmisíteni, szükségessé vált ujakat hozni sat.

A ki józanon gondolkodik, lelkismerettel bír, s a jogról fogalma van: kénytelen elismerni, bevallani, hogy Ausztria részéről történt az ellenséges támadás, ennek következtében Magyarországnak kötelességévé vált magát védelmezni.

Igy, és nem máskép álltak a dolgok.

Az ekkép előidézett véres háborúnak minden gyászos következménye Ausztriára háromlik vissza: ő felelős

mindenért a mi történt, mert ő volt a támadó ellenség. Természetes tehát, hogy mind azt a közjövédelmet, mit Magyarországból 16 év folytán jogtalanul kicsikart, erőhatalommal elrabolt: tartozik vissza fizetni, annak levonásával mi a magyar alkotmányos életben 1848-ig évenként a közigazgatásra szükséges volt, tudnillik a 34 millió forint kiadás, úgy szinte levonva, mit ő ez ország jólétének előmozdítása végett ebbe beruházott.

Magyarországnak nem volt szüksége a sok katonára, a hivatalnokok roppant seregére, ezeket az osztrák kormány nem Magyarország javára, hanem elnyomására fordította, tehát miként követelhetné az osztrák kormány, hogy Magyarország ismerje el, miszerint a belőle kiszarolt temérdek jövedelem a katonaság élelmezésére, hivatalnokok tartására, s fizetésére adni jogosan köteleztetik. Ezt Magyarország soha el nem ismerheti, mert ő sem a katonaság rendkívüli nagy számát, sem a hivatalnokok roppant seregét nem kérte. A ki józan észszel bír, jogról tiszta fogalma van s keblében igazság lakik, nem mondhatja, hogy ama temérdek adóra s más jövedelmekre, miket Magyarországból erőhatalommal kisajtott, ez ország szempontjából és érdekében szüksége volt. Még az oly országban is, melynek saját nemzeti fejedelme s kormánya benn a hazában van, veszedelmes a nagy adóztatás, mert azon rendszer által a nemzet szabadsága nyomatik el; pedig a kiszarolt nagy adó magába a nemzetbe ismét vissza szívárog: ellenben a mi viszonyaink közt majd minden pénzt az idegen kormány kivisz, részint benn az országban mint említők a hivatalnokok s titkos kémek, mint ellenségeink emésztik föl.

Tekintsük az osztrák államadósságot.

A mit egyik ember másiktól kölcsön vesz, például Lipolczburg Gyulafitól, tartozik-e azt Gyulafinak visszafizetni? Igen, mert az által, hogy használat végett egy időre kölcsön kérte, nem vált Lipolczburgnak tulajdonává. Hát a mit Lipolczburg erőszakkal vett el Gyulafitól, tulajdonává válik e Lipolczburgnak? Teljességgel nem, éppen úgy nem mint a mit kölcsönöz: következőleg mit erőszakkal vett el, vissza kell fizetnie, mint azt mit kölcsön kért. Ha azt, mit erőszakkal vett el, vagyis elrabolt nem adja vissza jószerével, a bírák ítélik vissza s karhatalommal is megtérítetik, visszaadatják.

Az igazság ugyanaz és nem lehet más, államok, vagy kormányokra nézve is, mint magányos emberekre nézve, ha az osztrák kormány elismeri, hogy azokat az adósságokat, miket gazdag bankároktól kölcsön vett, vissza kell fizetnie azért, mert az nem lett Ausztria tulajdonává: az igazságnak éppen azon törvénye szerint kell azt visszafizetnie Magyarországnak, mit ettől 1849-óta erőszakkal elvett s kizsarolt.

De hol a bíróság, mely Magyarországnak azt vissza ítélje, s az ítéletet végre is hajtassa, ha Ausztria azt önként vissza nem fizeti? A hatalmas fölött nincs bíróság, hanem ez a szabály dönt: a ki bírja, az marja. Ausztria most hatalmas, mert a nálánál még sokkal hatalmasabb orosz-szal ketten kicsikarták a magyarnak kezéből a fegyvert. És a fegyver kicsikarhatását nagy mértékben elősegítette, a magyar seregek fővezérének Görgeinek árulása; őt elősegítette ezt a magyar főurak egyrészének hazafiatlansága, s hazája iránti kötelesség mulasztása. Isten látja

lelkünket, ezt nem kedélyingerlés végett mondjuk, hanem az igazság kívánja úgy. De ha valamiképpen a magyar talál hatalmasabb lenni, akkor is áll a főlebbi döntő szabály, a ki bírja, az marja. Akkor Magyarország maga vesz magának elégtételt. E történhetőség rettegési Ausztriát, ha be nem vallja is.

Ausztria sorsa nem irigylendő; mert az Isten igazságának keze sulyosodik rá nem sokára. Azért legokszérűbb volna Ausztriára nézve, ha magába szállva elismerné, mily példátlan igaztalanságot követett el Magyarországon, kihuzván attól annyi száz meg száz millió forintot, sietne ez ígéretet tenni: „Nemes lelkű magyar nemzet bocsáss meg nekem, hogy a roppant összeget, mit fegyveres hatalommal kieroszakoltam, most nem fizethetem vissza, de visszafizetését ígérem s addig is fizetem annak kamatait, mint egyéb kölcsönökéit, míg birom, ha megbukom akkor — — akkor — — nem tudom mi történik velem.“

Mint már annyiszor kiállottuk a tűzpróbát, úgy a mostani nehéz próbán is diadallal esünk át, mert a magyarok Istene gondviselését kiterjeszti ránk. Sokszor bebizonyítottuk, most is újra fényesen bizonyítandjuk be életrevalóságunkat.

A csapásoknak hosszú sorát ránk bocsátani Isten szükségesnek látta, hogy ekkép erősítve, edzve akar dicső rendeltetésünk felé előkészíteni. Nyomorult, pimasz, és korcs az, ki kételkedik nagy jövőnk fölött.

Megadta nekünk Isten mik a hatalomnak tényezői: adott agyunkba józanértelmet, keblünkbe bátorságot, karunkba erőt, lelkesítő bort: egyetértést, közakaratot

teremteni magunkra bizta: tehát csak magunktól függ hatalommá lenni. *)

*) Midőn e munkának utóbbi a deficitet illető részét irtam s börtönömből jó barátok elébe juttatám, hogy kinyomatván a deficit ügyben ennek ellene hasson; ismerve az emberek gyarlóságát, nem tápláltam vérmes reményeket, de azért polgári kötelességemet teljesítenem kellett.

Még akkoriban is, ha kinyomatott volna, talán semmi sikere sem leendett vala, miként nem volt a folyó országgyűlési ellenzék re-
mek szónoklatainak a közös ügyek elintézésében, s a 48-diki törvé-
nyek módosítását illetőleg.

Az aldunapart eladatása munkába vétetett, s rajta az építke-
zéseket már megkezdék.

Ha azonban Pestváros jelenlegi választott képviselote és ta-
nácsa a közönség való érdekét jobban felfogná, és magában elha-
tározva jónak látná, hogy a főváros nagyszerűsítése végett az al-
dunapartnak sétányul kell fennhagyatnia s az abból várandó
jövedelmet más uton kell pótolni, mihez valószínűleg az ország is
segélyvel járulna; a már megkezdett építkezések félbeszakaszat-
hatnának, még pedig kárpótlás nélkül az illető tulajdonosra nézve,
mert az építkezést megkezdőnek tudnia kellett, hogy a telkek ela-
datására a megszünt városi tanács nem volt feljogosítva, azt a
városi közönség beleegyezése nélkül eladnia nem volt szabad; ez
vétkes és büntetésre méltó rendkívül veszedelmes merény vala.

A mostani, már szabad választás utján keletkezett városi
tanács vagy előljáróság koronázási alkalommal jónak látta állványo-
kat csináltatni, miből 26,000 forintnyi deficit termett ki a város
terhére.

A város terhére? nem, százszor és még többször is mondom
én, hogy ez nem háromolthat a városi közönség terhére.

De hát ki fizesse? az ország? ám legyen úgy; ha az ország
e deficit földözését magára vállalni akarja, teheti, mert hiszen az
országos pénztár tömve van ugy-e?

Az én jogérzetem azt mondja, hogy e deficitet fizesse a vá-

rosi tanács a maga erszényéből, hogy szolgáljon ez intő például arra, miszerint a fővárosi tanács és más községek előljárói a község jövedelmeit oly speculatiókra fordítani máskor irtózzanak.

Ki bírná megmondani, mily rettenetes következtései lennének annak, ha az előljáróságok ilyenmü gazdálkodásának eleje nem vétetnék.

Ily speculatiót bármely községnek tanácsa még a maga zsebéből sem kezdhet, nem folytathat, mert nem illik hozzá, mert neki más hasznos teendői vannak, még kevésbé teheti pedig ezt a közönség rovására.

A közönség pénztárába befolyó pénz-vagyon mindnyájunknak pénztulajdona, mit efféle speculatióra fordítani annyit tenne mint a társadalom alapját felforgatni.

Vagy magára vállalja az ország e deficit fődözését, vagy nem: ez utóbbi esetben ki tartozzék fizetni igazság szerint, a városi közönség nem tartozik vele.

Ha Pestváros tanácsa ekképen szól vala a városi közönséghez: „Mindennemü lakosai e városnak, halljátok határozatunkat, mi állványokat készítettünk a vagyonosok, gazdagok számára, hogy ezáltal a koronázási diszpompát jobban láthassák; ti szegényebbek az által egy részben a láthatástól el lesztek zárva; ha az állványok készítésére fordítandott költség be nem talál jöni, a költség-hiányt, a deficitet ti mindnyájan meg azon több szegények ezre is, kik abból mit sem láthattak, közösen fogjátok fizetni; és ha a közönség erre azt felelte volna, hogy: „marad, igen is, akár látunk a diszmenetből valamit akár nem, a talán hiányzandó költséget fizetjük;“ ez esetben a közönséget lehetne arra szorítani, hogy azt, a mit megígért, fizesse.

Ha pedig ezen deficit fizetését az ország magára vállalja, jobában áll azt tenni, de ebbül aztán én így okoskodom: ha az ország, illetőleg annak képviselő testülete az országgyűlés és felelős magyar ministerium magára vállal oly költséget, (itt 26000 forintot) mi csupán speculatióra, spectaculumra fordítván 1867-dik év juniushavának 8-án az akkor Pesten volt nézők egy részének mulatságot okozva: még inkább magára vállalhatja azon összeget, mi az aldunasor

eladásából bejönne, hogy e Dunapart sétányá varázsoltatnék át, a főváros nagyszerűsítése végett, hogy e sétány ne csak Budapest állandó lakosságának egészségi állapotára szolgálhasson sok évezredekben és áldássá váljék, hanem az egész országból hosszabb vagy rövidebb időre ide özönlő népre is áldást árasztson.

Polgártársak! mind a községek, mind megyék, mind pedig országos pénztárak fölött öröködjetek, azokra mint szemetek fényére vigyázzatok; ne engedjétek, hogy azokból bármely csekély rész haszontalanságokra fordítassék; ellenben ne kiméeljétek azt, mit a főváros nagyszerűsítése és fejlődése követel, mert az fog a hazának legdnusabban kamatozni.

De a fővárosnak valódi nagyszerűsítése csak úgy történhetik, ha előbb Buda és Pest egygyé olvad össze és mint ilyen az országgyűlés is egy ezétra működik.

Magán vállalkozóktul, főképp pedig külföldiekben lakó speculansoktól várni üdvöt, kábaság lenne.

Rabbi Mor. Stolp Karel

MAGYAR ERŐNYEL

Világosság

Hordás Klok a gylog arandás

Magyar nyelvintézet kézikönyv
vevőkre kezdők számára

(Handbook of Hungarian Language for
beginners)

Ráth Mór és Stolp Károly

urak könyvkereskedésében kaphatók a következő
munkák is:

M A G Y A R K R Ó N I K A.

Irta Tánicsics Mihály. Ára 50 kr.

Világkrónika.

Irta Tánicsics Mihály. Ára 50 kr.

(E könyvek a rendőrség által le voltak foglalva,
most végre szabadon árultathatnak.)

Bordács Elek a gyalog árendás.

Irta Tánicsics Mihály. Ára 50 kr.

**Magyar nyelvtanítási kéziköny-
vecske kezdők számára.**

Irta Tánicsics Mihály. Ára 20 kr.

(Rendkívül olcsó segédkönyv azok számára, kik
magyarul tanulni szándékoznak.)

